

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Ines Edur

**KAITSETAHTTE PÕHJUSED ILMA VARASEMA MILITAARSE KOGEMUSETA
INIMESES KAITSELIIDU NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Heiko Pääbo, PhD

Tartu 2024

AUTORIDEKLARATSIOON

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Töö sõnade arv: 11 956

Ines Edur, 15.05.2024

LÜHIKOKKUVÕTE

Venemaa laiaulatuslik agressioon Ukrainas on muutnud julgeolekuolukorra eriti ebastabiilseks just Euroopas, Läänemere ruumis. Konventsionaalse sõjategevuse tõttu regioonis on riigid, seal hulgas Eesti sunnitud riigikaitseüsteemide arendamise senist praktikat ümber hindama. Seejuures toetavad edukat riigikaitset lisaks oskustele ja investeeringutele ka ühiskonna tahtejõud. Eesti julgeoleku üks alustala on kodanike osalus riigi kaitsmisel. Seetõttu keskendub käesolev bakalaureusetöö kaitsealase initsiatiivi haaranud inimeste kaitsetahtele, et uurida, mis motiveerib ilma väljaõppeta inimest riigikaitseesse panustama. Töös käsitletakse kaitsetahtet kui elanikkonna valmisolekut oma riiki ohu korral kaitsta. Uurimistöö fookuses on kaitseliitlased, kes enne organisatsiooniga liitumist varasemat kaitse- või sõjandustausta ei omanud.

Nagu on näidanud laiaulatuslik sõda Ukrainas, on taoliste vabatahtlike osakaal rindel märkimisväärne. Seejuures on riigi jaoks oluline vabatahtlike motivatsiooni allikaid kaardistada juba rahuajal ning võimalusel taolist initsiatiivi inimestes tunnustada ja levitada. Seetõttu on uurimistöö eesmärk tulemustele põhinedes välja töötada soovitusel riigile, kuidas kaitseliitlaste vabatahtlikku tegevust riigi kaitsmisel toetada ja elanikkonnas taolist initsiatiivi levitada. Eesmärgi täitmiseks kasutati kvalitatiivset meetodit, mille raames tehti kahekümne kaitseliitlasega, kel enne organisatsiooni astumist militaarset kogemust ei olnud, poolstruktureeritud intervjuud.

Töö tulemusena leiti, et varasema militaarse kogemusega kaitseliitlaseid motiveerib enim kaitsetegevuses osalema soov olla kriisiolukorraks valmis, kohusetunne kodumaa ees ning tutvuskonna eeskuj. Kaitseliitlase riigi poolse toetamise puhul toodi välja varustuse puudust, ressursside puudust uute liitujate väljaõppeks ning riigi poolset tunnustust vabatahtlike tegevusele. Kaitseliitlaste perede puhul selgus analüüsist informatsiooni puudus, täpselt ei teata, mida ning mis eesmärgil lähedane organisatsioonis teeb. Samuti selgus, et ka kaitseliitlased, kes on kaitseteemadega kursis üle keskmise, ei tunne täielikku kindlust kollektiivkaitse kohese rakendumise osas, kui peaks toimuma Eesti Vabariigi vastane agressioon.

ABSTRACT

Russia's full-scale invasion of Ukraine has escalated security tensions in Europe, particularly in the Baltic Sea region. The resulting conventional warfare has compelled countries, including Estonia, to reevaluate their national defence systems. A successful defence strategy relies on societal willpower and citizen participation. This bachelor's thesis explores the will to defend among individuals who have voluntarily joined the Estonian Defence League, even though they lack prior military training.

The will to defend represents a citizens' readiness to protect their country in times of danger. The goal of this study is to understand what motivates people to join the Defence League and to offer recommendations to the government on how to support this initiative. The research employed a qualitative approach, conducting interviews with twenty Defence League members who had no previous military experience. The results showed that the key factors motivating these volunteers were a desire to be prepared for crises, a sense of duty to their country, and the influence of their peers. The study also identified challenges, including a lack of equipment, insufficient resources for training new recruits, and inadequate recognition from the government. Additionally, there were issues with volunteers' family members lacking information about the Defence League's activities and society's concern about the effectiveness of collective defence in the event of aggression against Estonia.

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	7
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD.....	9
1.1 Kaitsetahe.....	9
1.1.1 Kaitsetahte kolm tasandit.....	9
1.1.2 Parameetrid, millest kaitsetahe sõltub.....	10
1.1.3 Sondereggeri kaitsetahet kujundavad komponendid.....	11
1.2 Totaalkaitse ja laiapindne riigikaitse.....	13
1.2.1 Terminoloogia muutumine alates II maailmasõjast.....	13
1.2.2 Totaalkaitse.....	14
1.2.3 Laiapindne riigikaitse.....	14
1.2.4 NATO kollektiivkaitse.....	16
2. UURIMISTÖÖ TAUST.....	17
2.1 Eesti laiapindne riigikaitse.....	17
2.1.1 Esmane iseseisev kaitsevõime ja kollektiivkaitse.....	18
2.2 Kaitseväge ajateenistus.....	20
2.3 Kaitseliit.....	21
2.4 Sõduri roll Eesti riigikaitstes.....	22
2.5 Kaitsetahe Eestis.....	23
3. UURIMISTÖÖ EESMÄRK JA METOODIKA.....	25
3.1 Uurimistöö eesmärk ja meetod.....	25
3.2 Andmekogumismeetod, populatsioon ja valim.....	26
3.3 Andmete kogumine.....	28
3.3.1 Uurimise eetika.....	28
3.3.2 Küsimustiku koostamine.....	29
3.3.3 Uurimisstrateegia piirangud.....	30
3.4 Andmete analüüs.....	31
4. TULEMUSED JA JÄRELDUSED.....	33
4.1 Vastajate isiklikud parameetrid ja rahvuslik uhkus.....	33

4.2 Sõja mõju vastajate kaitsetahtele.....	34
4.3 Vastajate usaldus riigi kaitsevõimesse.....	35
4.4 Kaitsetahte põhjused.....	37
4.5 Soovitused riigile.....	38
4.5.1 Kaitsepolitseitegevuse toetamine.....	38
4.5.2 Positiivse kaitsealase meelestatuse levitamine.....	41
KOKKUVÕTE.....	43
KASUTATUD KIRJANDUS.....	47
LISAD.....	52
Lisa 1: Intervjuu kava.....	52
Lisa 2: Infoleht.....	54
Lisa 3: Registreerimisvorm.....	56
Lisa 4: Nõusoleku vorm.....	57
Lihtlitsents.....	58

SISSEJUHATUS

Geograafilisest paiknemisest ja idanaabrist oluliselt väiksem olemine on olnud Eestile eksistentsiaalseks ohuks terve riigi eluaja. Seejuures ei ole vastase suurus ja imperialistlik meelelaad väikeriigi jaoks tingimata letaalne. Sisekaitseakadeemia teadurid on oma uurimuses leidnud: “Venemaa vallutussõda Ukraina vastu on veel kord tõestanud, et ülekaaluka agressori vastu saab ennast edukalt kaitsta riik ja rahvas, kes suudab selleks mobiliseerida kõik oma ressursid. Sõjaline riigikaitse saab olla edukas vaid siis, kui seda toetab tugev tagala: kogu ühiskonna tahtejõud, oskused ja vastupanuvõime,” (Koort, Loik, Puusalu ja Savimaa 2023, 5).

Eesti esmase iseseisva kaitsevõime puhul on kandev roll Kaitseväel. Kui seaduse järgi peaksid kõik meessoost kodanikud läbima vanuses 18-27 kas aja- või asendusteenistuse, siis hiljutisest Sisekaitseakadeemia uuringust selgub, et igal aastal kutsutakse teenistusse veidi enam kui pooled aastakäigu noormehed (Koort jt 2023, 17). See tähendab, et vaid pooled noormeestest saavad seadusega ette nähtud korras väljaõppe ning arvatakse reservi. Väikeriigile, mille regioonis toimub aktiivne sõjaline konflikt on selgelt oluline oma kaitset võimalikult suurelt mehitada. Seejuures kujutab üht võimalust Kaitseliit, mis toimib vabatahtlikkuse alusel ning õpetab välja ka varasema militaarse kogemusega võitlejaid. Kuna riigil jääb puudu võimekusest välja koolitada kõiki seaduse raames ette nähtud inimesi, siis tuleks sel omalt poolt kaasa aidata selliste vabatahtlike tegevusele ning taolist motiveeritust elanikkonnas levitada. Samas puuduvad varasemad uuringud sellest, mis põhjustab kaitsetaht ilma varasema militaarse kogemuse ja väljaõppeta inimeses.

Seetõttu on uurimuse eesmärk saada sügavam teadmine sellest, mis motiveerib tsiviilset riigikaitset kohustust võtma ning pakkuda riigile soovitusi, kuidas sellist initsiatiivi soosida ja levitada. Selleks viiakse uurimuse raames läbi personaalsed intervjuud kaitseliitlastega, kel enne organisatsiooni astumist varasemat militaarset väljaõpet ei olnud. Töös otsitakse vastuseid järgnevatele uurimisküsimustele: 1) Mis motiveerib ilma varasema militaarse kogemusega inimest vabatahtlikult riigikaitsele panustama ja sõjaajaametit omandama? 2) Kuidas saab riik panustada taoliste vabatahtlike kaitsetahte püsimisse? 3) Kuidas saab riik elanikkonnas levitada positiivset kaitsealast meelestatust ja vabatahtlikku initsiatiivi riigikaitsele panustamiseks?

Lähtuvalt töö teoreetilises osas kajastamisele tulevatelt Mark Riisiku (2020, 14-18) ja Stefan Sondereggeri (1986, 6-9, viidatud Uulimaa 2019, 13 kaudu) kaitsetahte käsitlustest võib

eeldada vabatahtlike motivatsiooni põhjustavate faktoritena ajaloolise komponendi (nagu näiteks ühiskonnas valitsev leige suhtumine kaitseteemadesse pikaajase rahu kogemuse tõttu või isiklikul tasandil näiteks mälestus võõrvõimu kuritegude all kannatanud sugulastest) ning isiklike hoiakute ja vaadete (patriootlikus, kodaniku rolli tõlgendus) olulisust. Laiemalt saab neile teoreetikutele tuginedes eeldada, et vabatahtlikult riigikaitseesse panustajad ehk kõrge kaitsetahtega inimesed on riigi kaitsevõime osas usaldavad. Ettepanekute jaoks riigile, kuidas vabatahtlikes tärganud kaitsetahtet soosida ja ühiskonnas levitada, kaardistatakse intervjuude käigus võimalikud takistused, mis kaitseväe tegutsemisel esinevad ning pakutakse neile võimalikke lahendusi. Seeläbi töötatakse välja ettepanekud riigile, kuidas elanikkonnas kaitsealast meelestatust ja tegevust soosida.

Uurimisküsimustele vastamiseks viib töö autor läbi 20 poolstruktureeritud personaalset intervjuud, mille raames uurib vastajatelt (ilma varasema militaarse kogemusega kaitseväelased) nende isiklike parameetrid, laiaulatusliku sõja mõju nende kaitsetahtele, vastajate usalduse kohta riigi kaitsevõime osas, nende põhjuste Kaitseväe astumiseks ning teenistuse jooksul esinendud takistuste kohta. Seejuures lähtutakse töös kvalitatiivsest uurimisviisist ning intervjuude põhjal tehakse induktiivsel uurimismeetodil üldistusi laiema varasema militaarse kogemusega inimeste kaitsetahte allikatest.

Bakalaureusetöö on jaotatud neljaks osaks, neist esimeses tutvustatakse teoreetilisi lähtekohtasid kaitsetahte defineerimisest ja selle eri käsitlustest ning laiapindse riigikaitse terminoloogia kujunemisest ja olemusest. Seejuures avatakse ka NATO kollektiivkaitse olemus ning selle rakendamise ülesehitus. Töö tausta osas tutvustatakse Eesti julgeolekupoliitilist konteksti, milles uurimus valmib. Välja tuuakse riigi laiapindse riigikaitse ülesehitus, Kaitseväe ja Kaitseväe toimimine ja värske elanikkonna kaitsetahte uuringu tulemused. Seejärel tutvustatakse lähemalt uurimustöö eesmärki ja rakendatavat meetodit. Tulemuste ja järelduste osas tuuakse välja intervjuudest kogutud andmed ning analüüsitakse neid uurimisküsimuste kontekstis. Töö lõpus, kokkuvõttes osas sõnastatakse konkreetsed soovitused, kuidas vabatahtlikku riigikaitsealast initsiatiivi soosida ja levitada.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1 Kaitsetahe

Moraalse komponendi olulisust ning võimalikku määravust sõjalises konfliktis on tõdenud nii 19. sajandi Preisimaa sõjandusteoreetik Carl von Clausewitz ja Prantsusmaa ajalooline väejuht ning keiser Napoleon Bonaparte, kui teisedki sõjandusteoreetik ning -praktikud (Viljaste ja Ermus 2022, 6). Taolist “moraalset komponenti” on nimetatud varieeruvalt nii võitlusvõime moraalseks komponendiks, võitlustahteks, võitlusemoraaliks, rahvusvahelises keeleruumis käsitletud ka kui *will to fight* (võitlustahe) (Viljaste ja Ermus 2022, 6). Kolonelleitnant Antti Viljaste ning reservkolonel Aarne Ermus (2022) toovad oma artiklis välja, et taasiseseisvunud Eestis on taolise moraalse komponendi tähistuseks võetud Põhjamaade eeskujul tarvitusele termin “kaitsetahe”. Seejuures tuuakse välja selle oluline rõhutus agressiivsete püüdluste puudumisest ning ka võimalik püüe hoiduda idanaabrit (Vene Föderatsiooni) ärritamast.

Nii Viljaste ja Ermus (2022, 7) kui teised autorid (Riisik 2020, 14; Mänd 2013, 15) toovad välja, et kaitsetahte käsitlemisel akadeemilises kirjanduses puudub läbiv selge definitsioon. Ermus ja Viljaste (2022, 7) toovad välja, et eri definitsioonide kujunemise põhjustena tuleb arvesse võtta kultuurilist ja julgeolekupoliitilist konteksti. Näiteks Eestis ja Põhjamaades (Soomes ja Rootsis) on selgelt kasutusel kontseptsioon kaitsetahtena (*will to defend*), samas enamik teisi Euroopa riike ning USA oma terminoloogias kaitsetahet ja võitlustahet ei erista. Siinkohal toovad Ermus ja Viljaste (2022, 7) välja julgeolekuruumide ja neile ohtu kujutavate tegurite eripärad. Autorid toovad välja, et Põhjamaade ja Eesti eksistentsiaalset ohtu kujutab peaaesjalikult Venemaa agressiivne käitumine, samas näiteks Ameerika Ühendriikide julgeolekuhuvide on globaalsemad ja abstraktsemad (Viljaste ja Ermus 2022, 7). Autorite käsitluses välistab riigi relvajõudude tugevus suuresti ka ohu, et USA-l tuleks mõne operatsiooni ebaõnnestudes välja kuulutada mobilisatsioon. Samas peab riigis käibel olev terminoloogia siiski arvestama, et riigi huvide kaitsmine globaalselt peab tähendama ka valmisolekut aktiivselt võidelda eri maailma piirkondades. Sellest tulenevalt läheneb USA probleemile pigem võitlustahte kui kaitsetahte kaudu (Viljaste ja Ermus 2022, 7).

1.1.1 Kaitsetahte kolm tasandit

Oma käsitluses toob leitnant Mark Riisik (2020, 16) välja, kuidas tänapäeval kõige laiemalt levinud definitsioon kaitsetahtest – “riigi valitsuse otsust korraldada pikaajalist sõjalist või

muud operatsiooni teatud eesmärgi saavutamiseks” – käsitleb pelgalt **strateegilis-poliitilist tasandit**. Ta toob välja, et taoline definitsioon keskendub vaid poliitilisele eliidile ning üritab mõista riigi (enese, selle liitlaste kui ka selle vastaste) valmisolekut sõjalises konfliktis osalemiseks (Riisik 2020, 16). Kokku eristab Riisik kolme erinevat kaitsetahte termini defineerimise tasandit, millest käesolev poliitilise eliidi põhine strateegilis-poliitiline esimest kujutab.

Teisena toob Riisik (2020, 16-17) välja samuti institutsionaalse **taktikalis operatiivjõude puudutava tasandi**. Sellist käsitlust kasutavad analüüsid vaatlevad üksikisiku valmisolekut sõjategevuses osalemiseks keskendudes seejuures sõjalistele üksustele kui üksildastele kategooriatele. Taolistel puhkudel defineeritakse kaitsetaht kui „valmisolekut ja otsust sõdida, ja sõjalises tegevuses aktiivne püsida, kui selleks on vajadus” (Riisik 2020, 17). Sellise käsitluse puhul vaadeldakse sõjaväelasi kollektiivse üksusena, mille puhul uuritakse, kuidas langetatakse otsus konkreetses olukorras käituda. Sõdimise akti käsitletakse seejuures otsusena. Riisik toob välja, et selline lähenemine võimaldab teha prognoose üksuste konfliktis osalemise ja käitumise kohta (Riisik 2020, 17).

Kolmanda tasandina toob Riisik välja **avaliku arvamuse**, millega vaadeldakse elanikkonna valmisolekut kaitsetegevuses osalemiseks (Riisik 2020, 17). Riisik toob välja, et ka siinkohal puudub ühene definitsioon, kuid jõuab seejuures üldistatud seletuseni, mille kohaselt on kaitsetahte iga elaniku valmisolek ohu korral oma riiki kaitsta (Riisik 2020, 17). Riisik täiendab kolmandat tasandit selgitades, et madal kaitsetahte on tunnustus soovimatusest agressorile vastu hakata, mis võib tolele täiendavaid eeliseid anda (Riisik 2020, 17). Järgnevalt vaadeldaksegi kaitsetaht lähtuvalt avalikust arvamusest, jättes seejuures kõrvale institutsionaalsed tasandid.

1.1.2 Parameetrid, millest kaitsetahte sõltub

Oma tekstis eristab Riisik kaht tüüpi muutujaid, mis võivad kaitsetaht mõjutada: ühiskondlikud ja üksikisikust tulenevad tegurid. **Ühiskondlike teguritena** toob autor välja makrotasandi parameetrid nagu ühiskonna moderniseerimine, demokraatia areng ja pikaajaline rahukogemus, ebavõrdsuse määr ning ajalooline kogemus (Riisik 2020, 17). Seejuures toob ta välja, et vastavad tunnused ei pruugi alati avaldada kaitsetahtele riikides samasugust mõju. Näiteks toob Riisik välja Šveitsi ja Põhjamaade näite, mis mõlemad paistavad silma modernse elustiili ning õitsva majanduse poolest – tegurid, mis peaksid kaitsetaht vähendama. Seejuures selgub, et hoolimata parameetrite olemasolust on

Põhjamaades siiski elanike kaitsetahe kõrge, sest tugevat survet avaldab ühiskonnale oht Vene agressiooniks (Riisik 2020, 17). Ebavõrdsuse määra puhul toob autor välja trendi, mille kohaselt on kaitsetahe madalam just jõukamate elanike seas. Ajaloolise kogemuse puhul tuuakse välja sõja kaotuse kogemus (näitena Saksamaa ning Jaapan teises maailmasõjas), mis samuti just madalamat kaitsetahet põhjustab (Riisik 2020, 17-18).

Üksikisiku teguritena toob Riisik (2020, 18) välja: hinnangulised tegurid (rahvuslik uhkus, usaldus riigi kaitsejõudude ja valitsuse vastu, poliitiline maailmavaade ning eelistused demokraatliku ja autokraatliku valitsemiskorra osas) ning sotsiaaldemograafilised tunnused (vanus, sugu, haridustase, perekonnaseis, tööalane staatus, sissetulek, religioossus jne). Autor toob välja, et varasemalt on selgunud, et rahvuslik uhkus on üks olulisemaid kaitsetahet mõjutav tegur üksikisiku tasandil (Riisik 2020, 18). Autori sõnul on see eeskätt seotud rahvusliku kuuluvusega ja toimib sarnaselt nagu rahvusmeeskonna toetamine spordis, mõjutades üksikisiku käitumist grupis ja valmidust teistega koostööd teha.

Riisik juhib oma käsitluses tähelepanu ka sellele, et kaitsetahte puhul tuleb arvestada ka muutuvate sõja (ja vaenlase) olemuse ja tähendusega. Näiteks vastandatakse klassikalisi ja uusi sõdu (*new wars*), millest esimest iseloomustavad regulaarväed, konventsionaalsed meetodid ning ühe lipu all ja sama eesmärgi nimel sõdimine konkreetse vastase vastu (Riisik 2020, 18). Samas uued sõjad hõlmavad mitteriiklike pooli, ebaregulaarseid meetodeid, on vähe rahvuslikust ideoloogiast motiveeritud ja kätkevad sageli kuritegelikku või terroristliku käitumist, mis suunatud tsiviilelanike vastu (Riisik 2020, 18). Autor toob välja, et olukorras, kus ajendid konfliktiks on muutunud, tuleb laiendada ka arusaama, mis määratleb kodanike valmisoleku kaitsetegevuses osalemiseks.

1.1.3 Sondereggeri kaitsetahet kujundavad komponendid

Üks põhjalikumaid ja laialdasemalt kasutatud kaitsetahte kujunemise käsitlusi on välja töötanud 1986. aastal Stefan Sonderegger, pakkudes välja kuus komponenti kaitsetahte kujunemise vaatlemiseks. Tema käsitlust on kasutatud ka paljudes Eestis läbi viidud kaitsetahtega tegelevates akadeemilistes uurimustes (Mänd 2013, 15-22 ; Uulimaa 2019, 12-17 ; Herman 2023, 8-11; jt). Sondereggeri definitsiooni kohaselt kujutab kaitsetahte endast elanikkonna positiivset hoiakut sõjalise riigikaitse osas, kätkedes endas ka elanike positiivset hoiakut julgeolekupoliitika ja kaitsekontseptsiooni osas ning indiviidi tasandi motivatsiooni ja valmisolekut vajadusel oma riiki kaitsta (Sonderegger 1986, viidatud Uulimaa 2019, 13 kaudu).

Sondereggeri käsitluse kohaselt kujundab kaitsetahe järgneva kuue komponendi koosmõju. Oma magistritöös on Mari-Liis Mänd (2013, 16-18) kõrvutanud Sondereggeri kaitsetahte komponente Eesti oludega. Järgnevalt tuuakse välja Sonderegger nimetatud komponendid ning Mäni analüüsist tulenenud kõrvutus Eesti oludega, mis kujutab võimalikke põhjuseid eestimaalaste kaitsetahte kujunemises. Täiendavalt tuuakse mõnede komponentide puhul välja uuemad andmed ning kõrvutatakse neid Sondereggeri käsitlusega (käesoleva töö koostamise ajaks on Mäni uurimusest möödas üle 10 aasta).

Ajalooline komponent seisneb varasemas sõjalises edus, konfliktist tulenenud ja kestma jäänud positiivsetes tulemites ajaloost (Sonderegger 1986, 6-9, viidatud Mänd 2013, 15-16 kaudu). Siinkohal toob Mänd välja Vabadussõja. Ta leiab, et tulenevalt Vabadussõja käsitlemisest ajalootundides on suurem osa elanikkonnast sellest teadlikud ning kursis, et Eesti sõja võitis ning iseseisvuse saavutas (Mänd 2013, 16).

Poliitiline komponent on kodanike ja sõja-/kaitseväge vaheline suhe ja seotus riigiõigusega (Sonderegger 1986, 6-9, viidatud Mänd 2013, 15-16 kaudu). Mänd (2013, 16) toob välja, et kaitsetahte poliitiline komponent on toodud põhiseaduses, milles sätestatakse iga kodaniku kohus riigikaitstes osalemiseks kaitseväge- või asendusteenistuses vastavalt kaitseväteeniustuseeaduses sätestatud alusel (Eesti Vabariigi põhiseadus 1992, §124).

Sõjalise komponendina mõtestab Sonderegger (1986, 6-9, viidatud Mänd 2013, 15-16 kaudu) kaitseväge tõhusust, usaldusväärsust ja mainet. Kaitseministeeriumi poolt tellitud uuringust selgub, et 2023. aastal usaldas 77% eestimaalastest Eesti Kaitseväge (Eesti Uuringukeskus 2023, 13). Sellest lähtuvalt saab järeldada, et valdavalt on elanikkonna usaldus ning hoiak kaitseväge tegevuse osas positiivne.

Teenistusväline komponent on Sondereggeri (1986, 6-9, viidatud Mänd 2013, 15-16 kaudu) järgi kaitseväge väline “militaarkultuur” (relvakandmiskultuur, sõjalis-rakenduslik sport, militaartaustaga seltsitegevus). Siinkohal toob Mänd (2013, 17) välja Kaitseleidu kui Eesti suurima vabatahtlikele baseeruva militaarorganisatsiooni. Täiendavalt kuuluvad Kaitseleidu alla ka Naiskodukaitse, Noored Kotkad ning Kodutütred, mis tähendab, et organisatsiooniga saavad liituda nii mehed, naised kui lapsed (Mänd 2013, 17). Mänd leiab, et sellega on võimalik arendada militaarkultuuri kõigis gruppides. Täiendavalt toob Mänd (2013, 17) välja ka laskeklubid, Reservohvitseride Kogu ja riigikaitseõpetuse gümnaasiumites.

Isiklik komponent on kodaniku maailmavaade ja hoiakud (Sonderegger 1986, 6-9, viidatud Mänd 2013, 15-16 kaudu). Mänd (2013, 17) tõi välja inimeste uhkuse Eesti kodakondsuse üle. Tänapäeval on selline kriteerium “Avalik arvamus riigikaitsest” iga-aastases uuringus vahetunud hinnanguga kuivõrd tuntakse uhkust Eestis elamise üle. Selle üle on uhke või pigem uhke 80% elanikkonnast (Eesti Uuringukeskus 2023, 12).

Ühiskondlik-sotsiaalne komponent käsitleb riigi julgeolekustrateegia rajamist rahva ühisele jõupingutusele (Sonderegger 1986, 6-9, viidatud Mänd 2013, 15-16 kaudu). Siinkohal leiab Mänd (2013, 18), et rahva ühisel panusel peab riik suutma tagada esmase iseseisva kaitsevõime. Seda näiteks Kaitseväge või Kaitseliidu teenistuse kaudu.

Siinkohal on võimalik tõmmata selgeid paralleele varem käsitletud Mark Riisiku (2020) parameetritega. Sondereggerile vastavat ajaloolist komponenti on käsitletud ka Riisiku (2020, 17-18) ühiskondlike tegurite juures. Mõlemad toovad välja, kuidas kaitsetahet võib mõjutada rahukogemus ning laiem sõjaline ajalugu. Hinnangulise tegurina mängis Riisiku (2020, 18) arvates rolli muu hulgas usaldus riigi kaitsejõudude vastu, mis on kooskõlas Sondereggeri kaitseväge mainega. Nii Riisik kui Sonderegger toovad välja üksikisiku maailmavaate ja hoiakute olulisuse.

1.2 Totaalkaitse ja laiapindne riigikaitse

1.2.1 Terminoloogia muutumine alates II maailmasõjast

Järgnevalt tuuakse välja totaalkaitse ja laiapindse riigikaitse terminoloogia muutumine alates teisest maailmasõjast. Oma uurimuses vaatleb Ieva Berzina (2020) laiapindse riigikaitse kontseptsiooni kujunemist teise maailmasõja lõpust tänapäevani. Autor otsib muu hulgas oma uurimuse käigus vastust küsimusele, kumb termin – “totaalkaitse” või “laiapindne riigikaitse” – on täpsem kirjeldamiseks tänapäevaseid julgeolekustrateegiaid, mis põhinevad kogu ühiskonna ja valitsuse kaasatusele viitavast lähenemisest. Ta toob välja külma sõja perioodi aegse erinevuse riikide kaitsepoliitikat puudutavates dokumentides. Näiteks kasutas Šveits läbivalt terminit “laiapindne julgeolekupoliitika”, samas Rootsi kasutab tänini terminit “totaalkaitse” (Berzina 2020, 6).

Autor jõuab järeldusele, et termin “totaalkaitse” oli suuresti reaktsioon teisele maailmasõjale kui “totaalsele sõjale” (“*total war*”), kuid ei kätke endas tänapäeva suurimat julgeoleku alast väljakutset – hübriidsõda, mis hõlmab ulatuslikke vahendeid nii poliitiliste kui sõjaliste eesmärkide saavutamiseks. Seega on tänapäevaseid julgeolekupoliitikat puudutavaid

väljakutseid arvestades täpsem kasutada laiapindse riigikaitse mõistet (Berzina 2020, 6). Berzina (2020) toob välja laiapindse riigikaitse kontseptsioon arengu puhul, et seda kohandatakse vastavalt ajas muutuvatele julgeolekualastele väljakutsetele.

1.2.2 Totaalkaitse

Totaalkaitse defineerimisel toob Berzina (2020) välja Rootsi komisjoni, mis oli teise maailmasõja ajal vastutav uue tsiviilkaitse seaduse loomise eest, järelduse: “täielikule sõjapidamisele kodumaa vastu, kus tsiviilelu on peamine sihtmärk [...], tuleb vastu seista totaalse kaitsega, mis hõlmab nii sõjalist kui ka tsiviilkaitse poolt,” (Larsson 2021, 47). “Totaalse sõja” ideed on arendanud Saksa kindral Erich Ludendorff oma teoses “*Der Totale Krieg*” (“Totaalne sõda”). Teoses tuuakse välja, et totaalse sõja olemus seisneb relvajõudude ja tsiviilelanikkonna käsitlemisest ühe tervikuna, sest sõjalise operatsiooni tõeline tähendus ulatub sõdivate riikide tervele territooriumile (Ludendorff 2015, 21, viidatud Berzina 2020, 1 kaudu). Berzina järelduse kohaselt on terminite “totaalne sõda” ja “totaalne kaitse” puhul tegu “ühe mündi kahe poolega”, mis kätkeb arusaama, et sõda nõuab kogu ühiskonda hõlmavat lähenemist nii rünnakule kui ka kaitsele (Berzina 2020, 1).

1.2.3 Laiapindne riigikaitse

Laiapindse riigikaitse defineerimisel toob Berzina (2020) välja, et tänapäeval on julgeolekuprobleemid eeskätt seotud hübriidohtudega. 2010. aastal defineeriti hübriidohtu kui “mis tahes vastast, kes kasutab oma poliitiliste eesmärkide saavutamiseks lahinguruumis samaaegselt ja adaptiivselt tavarelvi, ebaregulaarseid taktikaid, terrorismi ja kuritegelikku käitumist (Hoffmann 2010, 443)”. Berzina leiab, et taoline käsitlus hõlmas endas ikka veel peamiselt käsitlust sõjapidamisest vaid sõjalises valdkonnas (Berzina 2020, 1-2). Ta toob välja, et pärast Krimmi annekteerimist Venemaa poolt 2014. aastal ning sellele järgnenud sõda Kagu-Ukrainas on hübriidohtude mõistmist laiendatud. “Venemaa [...] ei kasuta nüüd mitte ainult kaasaegse riigi sõjalist jõuinstrumenti, vaid ka majanduslikke, informatsioonilisi ja diplomaatilisi instrumente oma hübriidse ohu konstruktsioonis, (Davis 2015, 19).” See osutab **hübriidohtude mittedõjalisele mõõtmele**.

Rootsi Kaitseülikooli tehtud uurimuses hübriidohtude kohta loetletakse järgnevaid hübriidtooristasid: propaganda; libauudised; strateegia lekkes; organisatsioonide rahastamine; poliitilised parteid; organiseeritud protestiliikumised; kübertööriistad (spionaaž, rünnak ja manipulatsioon); majanduslik võimendus; *proxie* ehk käsilane (tulenev terminist “*proxy war*”,

mis kujutab sõdimist tavasõja vahenditega, kuid mitte vahetult riikidena üksteise vastu, vaid nn käsilassõdadena (Ehrhart 2018, 17-18)) ja tunnustamata sõda; paramilitaarsed organisatsioonid (Treverton, Thvedt, Chen, Lee ja McCue 2018, 4). Hübriidohtude laia haarde tõttu kõikides ühiskondlikes funktsioonides, peab nende vastane kaitse olema terviklik. Taoline kaitse peab endas hõlmama valdkondi, mida traditsioonilise sõjapidamisega ei seostata (näiteks finantsturud, meedia, kodanikuühiskond jt) (Cederberg ja Eronen 2015, 5). Sellest tulenevalt määratleb Berzina (2020), et laiaulatuslikku riigikaitset reguleerivad kaks aluspõhimõtet – kogu ühiskonda (*whole-of-society*) hõlmav lähenemine ja kogu valitsust (*whole-of-government*) hõlmav lähenemine.

Kogu ühiskonda hõlmava lähenemise puhul tuleks tähelepanu pöörata järgmistele aspektidele: 1) võime mobiliseerida kiiresti sõjalisi ja tsiviilressursse; 2) elanikkonna suutlikus kriisi alguspäevil iseseisvalt hakkama saada; 3) ühiskondlik tahe kaitsta riiki; 4) valmistumine sõjatingimusteks; 5) demokraatlike väärtuste kaitse; 6) võitlus desinformatsiooni vastu; 7) avaliku ja erasektori koordineerimine ja integreerimine; 8) reaalsete reservide loomine; 9) kübervõimekus ja transport; 10) tervishoiusüsteem; 11) koostöö eraettevõtetega; 12) rahandus ja muu (Sydow, 2018). Oma uurimuses toob Berzina välja, et kogu valitsust hõlmava lähenemine ühendab endas kõik ühiskonna olulisemad aspektid (Berzina 2020, 6). See hõlmab kõiki suuremaid ühiskonna aspekte, mis on valitsuse ja vastavate ministeeriumite vastutusallas. See tähendab, et laiaulatuslikust riigikaitsest on marginaalne osa kanda just peaministri bürool ja erinevatel ministeeriumitel. Berzina (2020) toob näitena välja Soome Julgeolekukomitee, mis eristab järgnevad ühiskonnale elutähtsad funktsioonid, mis on valmisolekuks kriisiolukorrale hädavajalikud: 1) juhtimine; 2) rahvusvaheline ja Euroopa Liidu tegevus; 3) kaitsevõime; 4) sisejulgeolek; 5) majandus; 6) elanikkonna ja teenuste töövõime; 7) psühholoogiline vastupidavus (The Security Committee i.a).

Seega on laiapindsele riigikaitse käsitlesele (võrreldes totaalkaitsega) lisatud lisaks sõjalise valdkonna komponentidele (lähenemine rünnakule ja kaitsele) ka hübriidsõjaga seonduvad tööriistad, mis arvestavad võimalike rünnakutega ka teistes valdkondades. Laiapindne riigikaitse toetub nii laiemale ühiskonna kaasatusele, mis kujutab elanikkonna valmisolekut kriisiks, selle koostööd riigiga ja ressursside talletamist, kui ka otsesele valitsuskabineti ja sellele alluvate ministeeriumite tööle ja valmisolekule konfliktiks. On oluline välja tuua, et teadur Ivo Juurvee uurimuse tulemusel on tuvastatud, et Eesti riigikaitse dokumentides on

kasutatud laiapindse riigikaitse terminit sünonüümselt ka laia ja laiapõhjalise riigikaitse termineid (Juurvee 2020, 23).

1.2.4 NATO kollektiivkaitse

Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni (NATO *The North Atlantic Treaty Organization*) kollektiivkaitse põhimõtte võib lühidalt kokku võtta ideega, et rünnak ühe (alliansi) liitlase vastu on rünnak kõigi liitlaste vastu (NATO kodulehekülj i.a). Kollektiivkaitse määratakse organisatsiooni leppe viiendas artiklis.

Selles sätestatakse, et lepinguosalisel nõustuvad käsitlema relvastatud rünnakut ühe või mitme neist vastu kui rünnakut nende kõigi vastu. Sellest järelduvalt nõustuvad nad taolise relvastatud rünnaku puhul kasutama oma Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja 51. artikliga sätestatud õigust individuaalseks või kollektiivseks kaitseks. Aitavad rünnatud lepinguosalist või osalejaid, võttes viivitamatult kasutusele meetmeid, kooskõlastatult teiste lepinguosalistega, mida vajalikuks peavad, sealhulgas relvastatud väe kasutamise, taastamiseks Põhja-Atlandi piirkonna turvalisus. Artiklile on lisatud, et igast relvastatud rünnakust ja kõigist selle tulemusel kasutusele võetud meetmetest teatatakse viivitamatult Julgeolekunõukogule. Lepingus osalejad lõpetavad kasutusele võetud meetmed, kui Julgeolekunõukogu on võtnud kasutusele meetmed, et taastada ja säilitada rahvusvaheline rahu ja julgeolek. (NATO 1949, artikkel 5)

Oluline on, et hoolimata kohustusest võtta koheselt kasutusele meetmeid, kui mõnda liikmesriiki sõjaliselt rünnatakse, ei sätesta NATO kohustust sõjalisteks meetmeteks (NATO kodulehekülj i.a). Iga liikmesriik saab ise valida, kuidas rünnakule vastab. Kaitseministeerium toob välja, et NATO tugineb oma liikmesriikide võimetele, lähtuvalt sellest, et sõjaliste võimete arendamine ja ülalpidamine on kulukas. Paralleelselt kõigi vajalike võimete ise loomist suudavad vaid vähesed riigid (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aA). Kõigil NATO liikmesriikidel on võimalus keskenduda enda jaoks olulisemate võimete arendamisele ning teised riigid tagavad vajadusel ülejäänute täitmise – liikmesriigid investeerivad vaid teatud võimetes (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aA). Sõjalise konflikti ilmnedes on võimalik kokku panna konkreetset konflikti käsitlev vajaminev väekontingent.

2. UURIMISTÖÖ TAUST

2.1 Eesti laiapindne riigikaitse

Eesti riigikaitse põhieesmärk on vältida võimalikku Eesti vastast rünnakut ja tagada riigi võimekus end vajadusel kaitsta (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aB). Varem käsitletud hübriidohtudest, mis kujutavad riigi julgeolekule ka sõjalise sfääri väliseid väljakutseid muudes valdkondades, tulenevalt on Eesti kaitsestrateegia üles ehitatud laiapindse riigikaitse põhimõttel. Seega on riigikaitsele peale Kaitseväge kaasatud ka kõik riigiasutused ning ühiskond (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aB). Riigikaitse eesmärgina on toodud ka põhimõtte, et Eesti riigikaitse eesmärk pole pelgalt võimaliku konflikti võitmine, vaid heidutuse teel seda ka vältida. Seejuures on tegu kõige tõhusama ja odavama viisiga riigi kaitseks (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aB). Seega kätkeb Eesti laiapindne riigikaitse endas ka heidutavat efekti, millega saadetakse võimalikule agressorile sõnum, et Eesti puhul on tegemist vastupidava riigi ja ühiskonnaga.

Eesti laiapindse riigikaitse käsitlus jagab kaitsevaldkonna kuueks peamiseks omavahel seotud tegevussuunaks, millest igaühel on konkreetsed vastutajad (lähtuvalt põhimõttest, et valdkonna eest sõja ajal vastutavad asutused peavad seda tegema ka rahuajal). Valdkonnad jagunevad järgnevalt (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aB):

1. **riigi ja ühiskonna toimepidevus** – hõlmab endas elutähtsate või muude riigikaitse jaoks oluliste teenuste toimepidavuse tagamist mistahes olukorras. Siia kuulub ka avaliku sektori põhiliste ülesannete täitmine kriisiolukorras, riigivalitsemise riskikindlus ja strateegilise tasandi juhtimisvõime;
2. **rahvusvaheline tegevus** – hõlmab rahvusvahelisel tasandil pingete ennetamist, vähendamist ning tingimuste loomist usutavaks heidutuseks ja kollektiivkaitse ning kriisiohje rakendamiseks;
3. **strateegiline kommunikatsioon** – hõlmab strateegilise kommunikatsiooni arendamist ja psühholoogilist kaitset. Strateegiline kommunikatsiooni tagamine kujutab kaitsestrateegias teadlikkuse hoidmist julgeolekuolukorrast ja paanika vältimist, julgeolekupoliitika toetuse tagamist, vaenuliku mõjutegevuse neutraliseerimist, valeinfo paljastamist ja vältimist;

4. **sisejulgeolek** – hõlmab kriisi või rünnaku ajal sisejulgeoleku tagamist ja asutuste valmisolekut. Samuti riigi iseseisvuse ja korra kaitset, tõkestades Eesti põhiseadusliku korra vastu suunatud varjatud või hübriidsed tegevused;
5. **tsiviilsektori toetus sõjalisele kaitsele** – hõlmab sõjalise kaitse tõhusat käivitamist ja toimimist läbi mobilisatsiooni, riigivara kasutusele võtmist, liitlaste vastu võtmist ja taristu olemasolu, sundkoormiste rakendamist ning oluliste varade ja teenuste omanikega lepinguliste suhete sõlmimist;
6. **sõjaline kaitse** – hõlmab iseseisva kaitsevõime arendamist ning NATO kollektiivkaitse rakendamist.

2.1.1 Esmane iseseisev kaitsevõime ja kollektiivkaitse

Heidutus tähendab, et võimalikku vastast üritatakse veenda, et Eestil on võime rünnakule vastu seista. See tähendab, et rünnaku vältimiseks peab taoline võimekus olema nii nähtav kui usutav (Riigikantselei 2017, 17). Heidutus hõlmab Eesti iseseisvat kaitsevõimet, NATO kollektiivkaitset ja riigi mittesõjalisi võimeid. Ennetava tegevuse ning heidutusega veendakse sõjalist agressorit, et agressiivsete meetmete või jõu kasutamisega ta oma eesmärged ei saavuta ning välditakse seeläbi relvakonflikti teket (Riigikantselei 2017, 17).

Iseseisev kaitsevõime tähendab, et riigil on sõjaline võimekus ja valmisolek seista sõjalistele ohtudele vastu kiiresti ja realselt. Riigikaitse arengukavas (2017-2026) tuuakse välja, et riigikaitsele kriisi või konflikti sattudes võivad riigipiirid olla esialgu “hägusad”, sest agressor võib üritada olukorda näidata rahvusvahelise kogukonna ees kui siseriikliku probleemi (Riigikantselei 2017, 17). Seetõttu on oluline, et riigil oleks olemas võimekus sellistele ohtudele kiiresti vastu seista. Kaitseministeeriumi kodulehel on väljatoodud, et esmase iseseisva kaitsevõime juures on kandev roll kõigil Eesti põhiseadusest tulenevalt riigikaitse osalemise kohustust kandvatel kodanikel (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aC). Täiendavalt on võimalus iseseisvasse kaitsevõimekusse panustada igal kodanikul, seda näiteks Kaitseliidu kaudu.

Nagu töö teoreetiliste lähtekohtade juures toodud, ei pea NATO liige (seejuures ka Eesti) kõiki sõjalisi võimeid iseseisvalt välja arendama, vaid saab toetuda ka teistele liitlastele. Eesti esmane iseseisev kaitsevõime on sõjaliste võimete kogum, millega toetatakse NATO kollektiivkaitse käivitamist (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aC). Kiire sõjalise reaktsiooniga peab riik tagama sõjalise kaitse ning põhieeldused kollektiivkaitse

rakendumiseks. Seda tehakse läbi Kaitseväe ja seda toetavate asutuste asjakohase väljaõppe ning ressursside otstarbekat kasutamist tagades (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aC). Esmase iseseisva kaitsevõime puhul on oluline, et riik peab suutma reageerida ka ülekaalukate jõududega ootamatult toimunud rünnakule.

Töö teoreetilistes lähtekohtades on toodud, et NATO Põhja-Atlandi Lepingu artikkel 5 puhul ei ole otseselt sätestatud milliseid meetmeid lepinguosaline rünnatud liikmesriigi abistamiseks rakendada peab (NATO 1949, artikkel 5). Seetõttu ei saa ka selgelt välja tuua, kuidas kollektiivkaitse rakendamine Eesti sõjalise agressiooni ohvriks langedes välja näeks. See-eest on aga võimalik välja tuua NATO alalisi vägesid Eestis ning liidu ida tiiva kaitseks rakendatud programme. 2017. aastal allkirjastati deklaratsioon liitlaste suurendatud kohalolekust Eestis (deklaratsioonis osalesid Eesti, Ühendkuningriigi ja Taani kaitseministrid ja Prantsusmaa suursaadik Eestis). Deklaratsioonis tuuakse välja alliansi otsus luua suurendatud kohalolek Eestis, Lätis, Leedus ja Poolas. Deklaratsiooni kohaselt loodi Eestis mitmerahvuseline lahingugrupp, mida juhib Ühendkuningriik ning mis tegutseb koostöös Kaitseväega (Liitlaste suurendatud kohaloleku deklaratsioon 2017). Panustamine suurendatud kohalolekusse annab Eesti kaitseväelastele võimaluse väljaõppeks ning harjutusteks koos liitlasvägedega, edendamaks koostegutsemisevõimet (Liitlaste suurendatud kohaloleku deklaratsioon 2017). Deklaratsiooni kohaselt on suurendatud kohalolek osa NATO tugevdatud kaitse- ja heidutushoiakust.

Liitlaste pataljoni lahingugrupp tegutseb Tapal Kaitseväe 1. jalaväebrigaadi koosseisus ning 2023. aasta seisuga koosneb ligi 1200 kaitseväelast (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aD). Neist üle 800 on Ühendkuningriigist, kelle käsutuses muu hulgas Challenger 2 tankid, jalaväe lahingumasinad Warrior ja liikursuurtükid AS90. Prantsusmaa on lahingugruppi mehitanud umbes 300 kaitseväelasega, kes on (alates 2023. aasta märtsist) varustatud mitmeotstarbeliste soomukitega Griffon (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aD). Täiendavalt on liitlaste poolt Eestisse paigutatud kerge soomusmasinate AMX-10 RC rühm ning liikursuurtükide Caesar üksus (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aD). Lisaks maavägedele on NATO alaline toetus Eestile ka õhuturbemissioonide näol esindatud. Alates 2014. aastast on NATO Balti õhuturbemissiooni raames alaliselt kohal liitlaste lennukid, mida vahetatakse neljakuuliste rotatsioonide kaupa (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aD). Lisaks tegutseb Eestis NATO staabielement, mille ülesanne on toetada liitlasvägede üksuste vastuvõtmist, toetust ning õppuseid Eesti territooriumil, ning NATO küberkaitsekoostöö keskus, mis

vahendab küberkaitse valdkonna alaseid teadmisi nii NATO kui liikmesriikide jaoks (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aD).

2.2 Kaitseväge ajateenistus

Eesti esmase iseseisva kaitsevõime teostamisel on marginaalne roll kodanikel, kellel on põhiseaduslik kohustus riigikaitstes osaleda (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aC). Kaitseväekohustus kujutab endast Eesti kodaniku kohustust osaleda riigikaitstes – kaitseväekohustuslane (Kaitseväeteenistuse seadus 2012, §2 lõige 1). Selle eesmärk on reservarmee mehitamine ja sõjalise väljaõppe tagamine, et vajadusel Eestit kaitsta (Kaitseressursside ameti kodulehekülj i.aA). Üldine kaitseväekohustus on kehtestatud kõikidele täisealistele meeskodanikele (vanuses 18-60) (Kaitseväeteenistuse seadus 2012, §2 lõige 2 punkt 2). Kohustuse täitmine tähendab kutsealusena aja- või asendusteenistusse asumist ning reservväelasena õppekogunemistel osalemist (Kaitseressursside ameti kodulehekülj i.aA).

Kaitseväge põhiülesanne on luua sõjaline jõud ja seda vajadusel kasutada (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aC) – Eesti laiapindse riigikaitse “sõjalise kaitse” tegevussuund. Kaitseväge ülesandeid käsitletakse rahu- ja sõjaaja jaotustena. **Rahuaja ülesanded** on ajateenijate ja reservväelaste sõjaline väljaõpe, alalise kaitsevalmiduse tagamine, tsiviilvõimude abistamine ning rahvusvahelistel sõjalistel missioonidel osalemine (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aC). **Sõjaajal** on Kaitseväge ülesanne tagada kogu riigi territooriumi kaitse nii maismaal, merel kui õhuruumis. Kriisi puhul teeb Kaitseväge koostööd valitsusasutustega ning sõjalise kallaletungi korral osutab sõjalist vastupanu (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aC). Kaitseväge jaguneb maa-, mere- ja õhuväge väeliikideks.

Kutsealune on 17-27 (k.a) aastane meessoost isik, kuni aja- või asendusteenistuse läbimiseni või neisse asumisest vabastamiseni (Kaitseväeteenistuse seadus 2012, §2 lõige 3). Naised saavad ajateenistusse astuda vabatahtlikult, 18-27-aastaselt (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aC). Läbivalt on Eestis ajateenistuse vabastamise põhjuseks olnud piirvanuse (28 eluaastat) täitumine, mille järel kutsealune ajateenistusest vabastatakse (Kaitseressursside ameti kodulehekülj i.aB).

Kaitseväge on rajatud põhimõttel, et selle põhijõu moodustavad reservis olevad üksused (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aC). Ajateenistuse järel arvatakse isik reservi, kus ta on 60. eluaastani (k.a) (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aC). Reserviteenistus on reservi

kuuluva isiku osalemine õppe- ja lisaõppekogunemistel (Kaitseressursside ameti kodulehekülj i.aC). Reservi kuuluvad kõik 18-60 aastased mehed või kaitseväekohustuse võtnud mehed ja naised, kes ei ole kutsealused ega teeni parasjagu kaitseväe- või asendusteenistuses. Reservüksused on kergesti mobiliseeritavad, kuna koosnevad juba varem (ajateenistuses ning õppekogunemistel) koos tegutsema harjutanud allüksustest, mida on võimalik vajadusel kiiresti suuremateks üksusteks koondada (Eesti kaitseväe kodulehekülj i.aA).

Kaitseväe ajateenistuse eesmärk on riigikaitseks vajalike reservüksuste väljaõpetamine ja elukutseliste kaitseväelaste teenistusse võtmiseks eelduste loomine (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aC). Ajateenistus kestab 8-11 kuud ja algab sõduribaaskursusega, mille raames omandatakse üksiksõduri põhioskused. Seejärel läbib sõdur väljaõppe ja spetsialiseerub määratud erialal (sanitar, kuulipildur, tankitõrje-granaadiheitur, jaoülem jt), pärast mida jätkatakse allüksuse kursusel, kus harjutatakse tegutsemist koos teiste sõduritega (jao, rühma, kompanii ja pataljoni koosseisus) (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aC).

2.3 Kaitseliit

Esmase iseseisva kaitsevõime puhul on peamine roll seatud kõikidele kodanikele, kellel on põhiseaduslik kohus riigikaitse osaleda – kaitseväekohustuslane. Seejuures toob Kaitseministeerium aga välja, et vabatahtlikult on võimalus panustada igal kodanikul, tuues seejuures näitena Kaitseliidu (Kaitseministeeriumi kodulehekülj i.aC). Kaitseliit sätestab oma eesmärgina suurendada vabale tahtele ja omaalgatusele põhinevat rahva valmisolekut kaitsta Eesti iseseisvust ja põhiseaduslikku korda (Kaitseliidu seadus 2013, § 2 lõige 3). Selline missioon langeb omakorda kokku töö teoreetilises osas toodud Riisiku (2020, 17) kaitsetahte avaliku arvamuse tasandiga, mille puhul vaadeldakse elanikkonna valmisolekut kaitsetegevuses osalemiseks. Samuti vastab Kaitseliit oma eesmärgiga ka Sondereggeri (1986, 6-9, viidatud Mänd 2013, 15-16 kaudu) kaitsetahte kuuendale komponendile “ühiskondlik-sotsiaalne komponent”, mis kätkeb riigi julgeolekustrateegia rajamist rahva ühisele jõupingutusele.

Kaitseliit kuulub Kaitseministeeriumi valitsemisalasse ning on sõjaväeliselt korraldatud, relvi valdav ja sõjaväeliste harjutustega tegelev riigikaitseorganisatsioon, mis lähtub oma tegevuses Kaitseliidu seadusest ja täidab selles sätestatud ülesandeid (Kaitseliidu kodulehekülj i.aA). Oma eesmärgi täitmiseks peab Kaitseliit panustama Eesti kodanikes isamaaliste tunnete ja kaitsetahte kasvatamisse, valmistama ette riigi sõjalise kaitse võimet,

osalema Eesti elanike turvalisuse suurendamises ja tagamises, pakkuma tegevliikmetele sõjalist väljaõpet ja muid koolitusi, arendama kehakultuuri ja sporti elanikkonnas, tagama vajadusel Kaitseministeeriumi (ja selle valitsemisalas olevate riigikaitsete objektide ja vara) valve (Kaitseliidu seadus 2013, § 4 lõige 1).

Kaitseliidu väljaõppeprotsessi alguses jagunevad tegevliikmed kolmeks: varem ajateenistuse läbinuteks (nendest mõned vajavad sellest hoolimata värskendusõpet); need kes peavad läbima sõdurioskuste kursuse (ilma varasema sõjalise väljaõppeta – pole läbinud ajateenistust); liitujad, kel pole varasemat sõjalist väljaõpet ega soovi minna sõdurioskuste kursusele (nemad paigutuvad lõpuks sihtüksustesse) (Kaitseliidu kodulehekülj i.aB). See tähendab, et Kaitseliitu astumiseks ning maakaitseesse või sihtüksusesse kuulumiseks ei pea olema inimene varem läbinud kaitseväge ajateenistust ega vastavat väljaõpet. Sihtüksused toetavad eelkõige maakaitseüksusi tagalas ja tsiviilstruktuure vastavalt hädaolukorra plaanidele (Kaitseliit i.a, 3). Töö sihtgrupiks on nii maakaitseesse kui teistesse sihtgruppidesse kuuluvad kaitseliitlased, kellel puudus enne organisatsiooni astumist varasem militaarne väljaõpe.

2.4 Sõduri roll Eesti riigikaitstes

Töö tausta osas on avatud Eesti kaitsestruktuur, mis baseerub laiapindsele riigikaitsele. Seejuures jaguneb riigikaitse esmaseks iseseisvaks kaitsevõimeks ning NATO liikmesusele tuginevaks kollektiivkaitseks. Järgnevalt määratletakse sõduri roll Eesti riigikaitstes.

Eesti iseseisev kaitsevõime põhineb reservarmeel, mille aluseks on ajateenistuses saadav väljaõpe (Riigikaitseareng i.a). Reservarmee jaguneb kaitseväge sõjaaja struktuuriks / koosseisuks (kuhu kuuluvad kaitseväge tegevteenistujad, maakaitse ning reservväelased, kes on määratud sõjaaja üksustesse ja kelle teenistusest pole üldjuhul möödas rohkem kui 5 aastat) ning üldreserviks (Sõdurileht 2022). Sõjaaja koosseisu ülempiir on 43 700 võitlejat (Kaitseministeerium 2023), neist ligikaudu 3300 on tegevväelased (Riigikaitseareng i.a) ja ligi 20 000 maakaitse liikmed (Eesti kaitseväge kodulehekülj i.aB).

Kaitsevägeajateenistuse seadusest (§ 2 lõige 1 punkt 2) tulenevalt on iga Eesti meessoost kodanik kohustatud teenima kaitseväes. Seega peaks iga meessoost kodanik läbima vanuses 18-27 kas Kaitseväge ajateenistuse või asendusteenistuse. Siiski jõuavad tänases arvestuses teenistusse napilt pooled noormeestest. Sisekaitseakadeemia avaldatud uurimusest tsiviilteenistuse teemal selgub, et ajateenistusse võetakse üle poolte kutsealustest (18-27 aastastest) meestest –

igal aastal kutsutakse teenistusse ligikaudu 3500 ajateenijat, seda arvu plaanitakse suurendada 4500 ajateenijani (Koort jt 2023, 17). Samas on ühes aastakäigus Eestis 18-27 aastaseid mehi (ehk kutsealuseid) ligikaudu 6900 (Koort jt 2023, 17). Vabatahtlikult saavad endale kaitseväeteenistuskohustuse võtta ka naised (Kaitseväeteenistuse seadus 2012, § 5 lõige 2).

Osana reservarmeest tegutseb maakaitse, mis kuulub kaitseväe sõjaaja koosseisu ning kujutab territoriaalset kaitsestruktuuri, mis katab tiheda “turvavaibana” kogu Eesti (Eesti Kaitseväe kodulehekülg i.aB). Maakaitse on mehitatud sõjaaja ametikohale määratud reservväelaste (ajateenistuse läbinud ja seejärel reservi määratud kaitseväekohustuslane) ning kaitseväe kohustuse võtnud kaitseliitlastega. Eesti kodanikel (kodakondsuse nõue sätestatud Kaitseliidu seaduses § 24 lõige 1) on võimalus astuda Kaitseliitu, seda nii meestel kui naistel ning hoolimata sellest, kas varem on inimene läbinud Kaitseväe ajateenistuse või mitte. Seal omandab liige vastavalt soovile kas koha sõjaaja struktuuri kuuluvas maakaitstes või sihtüksustes (Kaitseliidu kodulehekülg i.aB).

See tähendab, et Eesti kaitsestruktuuris on sõduri roll tulenevalt riigi esmasele iseseisvale kaitsevõimekusele omandatav kas Kaitseväe ajateenistust läbides või Kaitseliidus väljaõppe läbimisel ning sõduri oskuste omandamisel. Kaitseväe ajateenistuse läbinuna võib kaitseväekohustuslane astuda tegevteenistusse või arvatakse ta reservi (Eesti kaitseväe kodulehekülg i.aC). Vastavalt sellele kui kaua on möödas ajateenistuse läbimisest (üldjuhul 5 aastat) arvatakse reservist sõjaaja struktuurist ümber üldreservi. Astudes kaitseliitu ning läbides vastava väljaõppe, saab Eesti kodanik hoolimata sellest, kas ta on varasemalt ajateenistuse läbinud või mitte, omandada sõduri rolli maakaitstes.

2.5 Kaitsetahe Eestis

Järgnevalt tuuakse välja eestimaalaste kaitsetahte. Siinkohal lähtutakse töö teoreetilises osas avatud Mark Riisiku (2020, 17) avaliku arvamuse tasandi kaitsetahte definitsioonist – elanikkonna valmisolek kaitsetegevuses osaleda, selle soov agressorile vastu hakata. See vastab ka Sondereggeri kaitsetahte definitsiooni osale indiviidi tasandi motivatsioonist ja valmisolekust riiki kaitsta (Sonderegger 1986, viidatud Uulimaa 2019, 13 kaudu).

Kaitseministeeriumi tellitud uuringust selgub, et 2023. aastal pidas rünnaku korral relvastatud vastupanu osutamist kindlasti või pigem vajalikuks 83% elanikkonnast (Eesti Uuringukeskus 2023, 29). Siinkohal võib täheldada sõja mõju eestlaste kaitsetahtele, uuring toob välja kuidas varasemal perioodil (2018-2021) oli relvastatud vastupanu kindlasti vajalikuna nägevate

inimeste osakaal langustrendis, 47% (2018. aastal) pealt langeti 38%-le (2021) (Eesti Uuringukeskus 2023, 29). Samas 2022. aastal oli see osakaal 57% elanikkonnast. Relvastatud vastupanu osas on kujunenud välja selge trend eestlaste ja mitte-eestlaste vahel.

Rahvuspõhine erinevus tuleb välja muutuses relvastatud vastupanu kindlas toetamises pärast laiaulatusliku sõja algust Ukrainas. Kui 2021. aastal leidis eestlastest 43%, et kallaletungile tuleb kindlasti sõjaliselt vastata, siis 2023. aastal oli sellisel veendumusel 67% eestlastest (Eesti Uuringukeskus 2023, 29) – 24% suurune muutus. Samal ajal muutus sama kriteerium mitte-eestlaste seas vaid 12% (27% 2021. a vs 39% 2023.a). Ka nende seas, kes leiavad, et rünnaku korral kindlasti ei peaks relvastatud vastupanu osutama, on näha rahvuse põhist erinevust. 2023. aastal leiab vaid 2% eestlastest, et vastupanu kindlasti osutama ei peaks. Samas mitte-eestlastest vastas niimoodi 5% (Eesti Uuringukeskus 2023, 29). Seega saab järeldada, et rünnakule relvastatud vastupanu osutamise osas on isiku arvamust mõjutav faktor tema rahvuslik päritolu. Samuti saab aastate lõikes järeldada, et inimeste arvamust relvastatud vastupanu vajalikkusest mõjutas ka laiaulatusliku sõja algus Ukrainas. Üleüldiselt on Eesti elanikkonna hinnang relvastatud vastupanu osutamisele rünnaku korral selgelt toetav, 2023. aastal leidis 83% elanikkonnast, et relvastatud vastupanu on pigem või kindlasti vajalik (Eesti Uuringukeskus 2023, 29). Pigem või kindlasti vastu oli 9% elanikkonnast.

Valmisoleku puhul riiki kaitsta toob Eesti Uuringukeskus välja lisaks üldisele elanikkonna valmidusele välja neli gruppide põhist jaotust: rahvus, sugu, vanus ja sissetulek. Jällegi on üks suurimaid mõju avaldavaid faktoreid inimese rahvuslik kuuluvus – eestlaste seas on valmisolek osaleda kaitsetegevuses olemas 72%, mitte-eestlastest on valmis kaitseesse panustama 48% (Eesti Uuringukeskus 2023, 31). Olemas on ka sooline erisus, meestest on valmis panustama 73%, naistest 55%. Eagruppidest on suurima valmidusega kaitseesse panustama 50-59-aastased (82%) ning madalaim valmisolek 20-29-aastaste seas (33%). Sissetuleku põhise jaotumise puhul oli kõrgeim kaitseesse panustamise valmidus üle 2500 euro teenivatel inimestel (81%), küllalt tasavägised olid kuni 800 (62%), 801-1200 (66%), 1201-1700 (64%) ja 1701-2500 (72%) eurot teenivad inimesed. Madalama kaitseesse panustamise valmidusega olid ilma sissetulekuta isikud (49%) ning need kes ei soovinud oma palganumbrit avaldada (50%) (Eesti Uuringukeskus 2023, 31). Üldiselt on eestimaalastest valmis kaitsetegevusse panustama 64% elanikkonnast ning mitte panustama 27% elanikkonnast. 10% vastanutest ei osanud öelda, kas nad on valmis panustama (Eesti Uuringukeskus 2023, 31). Seega on üle poole eestimaalastest valmis riigi kaitsetegevusse panustama.

3. UURIMISTÖÖ EESMÄRK JA METOODIKA

3.1 Uurimistö eesmärk ja meetod

Varasemad Eestis läbi viidud kaitsetahte alased uurimused on jaotunud kaheks. Esiteks on läbi viidud kvantitatiivse iseloomuga kaitsetahte alaseid uurimusi, mille eesmärk on uurida elanikkonna kaitsetahet laiemalt – iga-aastane “Avalik arvamus riigikaitsest” uuring. Teiseks on uuritud varasemalt nii kvantitatiivselt (Kaitseressursside ameti kodulehekülg i.aD) kui kvalitatiivselt (Herman 2023) kaitseväelaste kaitsetahet.

See-eest ei ole varasemalt uuritud vabatahtlikult riigikaitseesse panustajate motiveeritust ja selle põhjuseid. Kaitseleidu puhul on akadeemiliselt uuritud selle kaitsestrateegiat (Linnus 2021) ning Naiskodukaitse liikmete motiveeritust tsiviilkaitseesse panustamiseks (Clemente 2023). Käesoleva uurimistö eesmärk on luua sügavamad teadmised sellest, miks asub inimene, kel puudub varasem militaarne taust, vabatahtlikult panustama riigikaitseesse ja omandada sõduri roll.

Uurimistö esimene eesmärk on tuvastada, mis motiveerib ilma varasema militaarse kogemusega inimesi vabatahtlikult riigikaitseesse panustama. Seejuures võetakse arvesse uurimistö teoreetilises osas käsitletud Riisiku ja Sondereggeri kaitsetahte käsitlusi kui tausta osas toodud eestlaste kaitsetahte uuringust selgunud mõjutavaid faktoreid. Teiseks tahetakse teada, kuidas saab riik omalt poolt sellist vabatahtlikku initsiatiivi riigikaitseesse panustamisel soosida ning ühiskonnas ka levitada. Kuna Eesti riigikaitse toimib laiaulatusliku riigikaitse põhimõttel, tähendab see kogu ühiskonna kaastaust. See tähendab, et riigikaitseesse panustamiseks ei tule inimesel omandada tingimata sõjaajaametit. Ühiskonna kaasatuse puhul arvestatakse ka laiemat heidutust, mis peaks vaenlasele signaaliseerima, et riik on tugev ning hakkab agressiooni korral vastu. Seetõttu uuritakse töö teise eesmärgi puhul, kuidas võiks motiveerida elanikkonda omandama baasteadmisi sellest, kuidas kriisiolukorras hakkama saada ja üldist positiivset kaitsealast meelestatust soosida. Kuna intervjuueeritavad on ilma varasema militaarse kogemusega on nad sobivad teemat enda kogemuse põhjal hindama – neis on taoline motivatsioon tekkinud.

Eesmärkide saavutamiseks viiakse läbi intervjuud inimestega, kel ei ole varasemat militaarset väljaõpet ning kes on otsustanud otseselt riigikaitseesse panustada – astunud Kaitseleidu tegevliikmeteks. Intervjuude tulemuste ja töö teoreetilises osas toodud Riisiku ja Sondereggeri kaitsetahte käsitluste kõrvalt selgitatakse välja vabatahtlike kaitsetahte

allikad. Intervjuude põhjal koostatakse töös soovitused riigile, mis võimaldaks vabatahtlikku initsiatiivi riigikaitsele panustamisel soosida ja levitada.

Uurimistöö kesksed küsimused on:

- Mis motiveerib ilma varasema militaarse kogemusega inimest vabatahtlikult riigikaitsele panustama ja sõjaajaametit omandama?
- Kuidas saab riik panustada taoliste vabatahtlike kaitsetahte püsimisse?
- Kuidas saab riik elanikkonnas levitada positiivset kaitsealast meelestatust ja vabatahtlikku initsiatiivi riigikaitsele panustamiseks?

Lähtuvalt uurimistöö eesmärgist, milleks on sügava teadmise loomine faktoritest, mis motiveerivad varasema militaarkogemusega inimesi riigikaitsele panustama, on metodoloogiliseks lähtekohaks kvalitatiivne uurimisviis. Kvalitatiivne uuring kujutab endast erilaadset uurimisviiside kogumit, mis on suunatud isiku kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele (Laherand 2008, 24). Kvalitatiivse uurimismeetodi puhul on eesmärk latentse ehk varjatu ilmutamine, näiteks sotsiaalsed fenomenid, inimese kogemused, mõtted jne. Seega on kvalitatiivse meetodi funktsiooniks ilmutada tegelikkuse varjatud tahke ja anda neile tähendus (Õunapuu 2014, 62). Uurimistöö liigub induktiivsel uurimismeetodil üksikjuhtumite uurimisest laiemate üldistusteni varasema militaarse kogemusega inimeste kaitsetahte allikatest.

3.2 Andmekogumismeetod, populatsioon ja valim

Töö kvalitatiivse andmekogumise meetodiks valiti personaalsed intervjuud, mis viidi läbi vahemikus 30.01-15.03 2024. Kokku viidi läbi 20 intervjuud. Intervjuu tüübiks valiti poolstruktureeritud intervjuu. See tähendab, et intervjuu jaoks loodi intervjuu kava (Lisa 1), kuid lisaks esialgsetele küsimustele oli intervjuu vältel autoril võimalik nende järjekorda muuta ja küsida täpsustavaid küsimusi. Kuna käesolev uurimistöö keskendub intervjuueeritavate tunnetusele ja subjektiivsele arvamusele, siis sobis poolstruktureeritud intervjuu hästi, sest võimaldab uurida kvalitatiivsele uurimusele vastavalt varjatud nähtuseid ja nende tunnuseid.

Uurimistöö populatsiooniks on Kaitseväe tegevliikmed, kel enne organisatsiooni astumist varasemat militaarset väljaõpet ei olnud. Näiteks ei ole populatsiooni kuuluv kaitseväelane läbinud Eesti Vabariigi kaitseväe ajateenistust ega teeninud Nõukogude Liidu sõjaväes.

Valikul lähtuti töö eesmärgist – tuvastada põhjused, miks varasema militaarse taustata inimene vabatahtlikult riigikaitseesse panustab ning kuidas taolist motivatsiooni toetada ja elanikkonnas levitada. Kuna Kaitseliit on riigikaitsele baseeruv vabatahtlik organisatsioon, liikmeks astumine toimub vabatahtlikkuse alusel, siis sobis see populatsiooni määravaks faktoriks. Kaitseliitu on võimalik astuda nii kaitseväge teenistuse läbinul kui väljaõppeta isikul (sel juhul tuleb läbida sõdurioskuste baaskursus (Kaitseliidu kodulehekülj i.aB)).

Uurimistöö valimi moodustavad 20 Kaitseliidu tegevliiget, kel polnud enne organisatsiooniga liitumist militaarset väljaõpet. Valimi koostamisel kasutati paralleelselt kaht meetodit – lumepallimeetodit, kus uurija leidis esimesed sobivad liikmed, kes juhatasid edasi järgmiste uuritavateni ning vabatahtlik uurimusse registreerimine kaitseliitlaste meilile saabunud üleskutse kaudu. Mitme eri meetodi kombineerimise ja malevkondade ülese meililisti kasutamisega tagatakse valimi representatiivsus. Uuringu valimisse kuulub 7 naist ja 13 meest, neist üks on muu emakeelega ja üks lisaks eesti keelele ka teise koduse keelega inimene. Vastajate keskmine vanus oli 40, neist vanim 54 ning noorim 22. Kategoriseerides vastajaid vanuselt “Avalik arvamus riigikaitsest” raporti järgi oli vanusegruppide kaupa jagunevus järgmine: 20-29 aastaseid vastajaid 3; 30-39 aastaseid 8; 40-49 aastaseid 7 ja 50-59 aastaseid 2.

1. V1	2. V2
3. V3	4. V4
5. V5	6. V6
7. V7	8. V8
9. V9	10. V10
11. V11	12. V12
13. V13	14. V14
15. V15	16. V16
17. V17	18. V18
19. V19	20. V20

Joonis 1. Kodeeritud valim

Koodi koostamine:

- 1 kuni 20 – intervjuueeritava järjekorranumber
- V – “vastaja”

Koodi kasutatakse osalenutele lubatud anonüümsuse tagamiseks.

3.3 Andmete kogumine

Andmete kogumiseks pöördus autor kõigepealt Kaitseliidu strateegilise kommunikatsiooni osakonna poole, et küsida uurimuse läbiviimiseks organisatsiooni poolne luba. Tööle andis heakskiidu osakonna ülem major Arvo Jõesalu. Samuti nõustus ta edastama autori poolse üleskutse uurimuses osalema Kaitseliidu meililisti. Üleskutse sisaldas uurimuse kokkuvõtliku tutvustust, osaleja infolehte (Lisa 2) ning registreerimisvormi (Lisa 3). Vormi kirjutas osaleja enda nime ning meiliaadressi, mille kaudu autor osalejaga ühendust sai. Sel moel registreeris end uurimuses osalema 20 inimest. Neist 9-ga õnnestus intervjuu läbi viia. Ülejäänute puhul jäid intervjuud ära kuna registreerunu ei märganud eelinfos, et ta ei sobi valimisse, registreerunu ei vastanud hilisematele kirjadele või katkestas meilivahetuse enne intervjuu toimumist.

Valimi puudujäägi täitmiseks kasutati kaht meetet. Esiteks rakendati üleskutse kõrval ka lumepallimeetodit, mille puhul viidi intervjuud läbi autori tutvuskonnas olevate valimisse sobivate kaitseliitlastega, kes seejärel suunasid edasi järgmiste sobivate kandidaatideni. Sel moel kaasati uurimusse 7 inimest. Viimase 4 inimese kaasamiseks kirjutas autor Kaitseliidu Tartu X maleva liikmele, kes edastas üleskutse uurimuses osalemiseks maleva meililisti.

3.3.1 Uurimise eetika

Intervjuude eesmärk oli luua sotsiaalteaduslike teadmisi, mistõttu selgitati seda ka kõikidele intervjuueeritavatele. Nii suulises vestluses, uurimuse infolehes kui kirjalikus teadlikus nõusolekuvormis toodi välja, et intervjuu on osa Tartu Ülikooli Johan Skytte poliitikauuringute instituudis läbi viidavast bakalaureuse tööst. Osalejatele kirjeldati nii nõusolekuvormis kui intervjuu ajal, et kogutud teavet kasutatakse anonüümselt – vastajate nimed, elukoha piirkond, Kaitseliidu malev jne jäävad varjatuks. Samuti toodi mõlemas välja, et valminud bakalaureuse töö kuulub Tartu Ülikoolis kaitsmisele ning selle järel laetakse see ülikooli digiarhiivi DSpace.

Enne intervjuude algust allkirjastas vastaja nõusoleku vormi (Lisa 4), kus sai valida kas lubab intervjuud salvestada ning enda tsitaate anonüümselt kasutada. Intervjuude salvestamise

puhul selgitati osalejale, et seda on vaja autori täpse ülevaate jaoks diskussioonist ning hilisemaks tsiteerimiseks töös. Soovi korral sai vastaja neist ka keelduda. Samuti kinnitas vastaja nõusoleku vormis, et on kursis uuringu eesmärgiga ning saanud võimaluse selle kohta küsimusi esitada. Vastaja kinnitas, et saab aru, et võib osalusest uurimuse käigus igal hetkel loobuda. Autor kinnitas vastajatele, et kõik osaleja andmed ning intervjuu (nii üleskirjutused, transkriptsioon kui salvestis) hävitatakse pärast töö valmimist. Eraldi toodi välja, et töö kirjutamise ajal on neile ligipääs vaid töö autoril – Ines Eduril.

Intervjueeritavate leidmisel lähtuti vabatahtlikkuse põhimõttest. Läbi Kaitseliidu meililistidesse edastatud registreerimisvormi leitud osalejate puhul sai iga kirja saanu vabatahtlikult otsustada, kas soovib end uurimusse registreerida või mitte. Alles registreerimise järgselt sai töö autor isiku kontakti. Lumepalli meetodi puhul alustati autori tutvuskonnas olnud vabatahtlikest osalejatest, kes olid huvitatud uurimuses osalema. Neist järgmiste kaasamisel palus autor juba intervjueeritud osalejal uurida, kas mõni nende tuttav, kes valimisse sobiks, sooviks samuti uurimuses osaleda. Sel juhul edastati autorile uue osaleja kontakt alles siis, kui too selleks nõusoleku oli andnud. Mõnel juhul edastati potentsiaalsele osalejale ka autori kontakt, et huvi korral ühendust saaks võtta.

3.3.2 Küsimustiku koostamine

Intervjuude küsimustiku koostamisel võeti arvesse töö teooria osas käsitletud Riisiku ja Sondereggeri kaitsetahte käsitlusi, tausta osas toodud Männi kõrvutused Sondereggeri käsitluse ja Eesti oludega ning Eesti Uuringukeskuse 2023. aastal läbi viidud “Avalik arvamus riigikaitsest” tulemusi. Lisa 1 on näha valminud intervjuu kava, mis jagunes 4 osaks.

Esimeses osas pöörati tähelepanu vastaja isiklikele parameetritele ja rahulolule Eestis elamisega. Seejuures arvestati Riisiku (2020, 18) toodud üksikisiku kaitsetahtet mõjutavate tegurite juures toodud sotsiaaldemograafilisi tunnuseid ning hinnangulistest teguritest rahvuslikku uhkust. Sotsiaaldemograafilistele tunnustele, nagu rahvuse, vanuse, soo ja sotsiaalmajandusliku olukorra, rollile pööras tähelepanu ka Eesti Uuringukeskuse raport (2023, 29-31) “Avalik arvamus riigikaitsest”. Riisiku käsitletud rahvusliku uhkuse tuvastamiseks uuriti vastajatelt, kas nad on rahul sellega, et elavad Eestis või eelistaksid elada mujal. Mõlemal puhul paluti vastajal ka arvamust põhjendada. Taolist parameetrit kasutatakse ka “Avalik arvamus riigikaitsest” uuringus, kus uuritakse, kas inimesed tunnevad uhkust Eestis elamise üle.

Ukraina laiaulatusliku sõja mõju eestlaste kaitsetahtele selgus “Avalik arvamus riigikaitsest” raportist (Eesti Uuringukeskus 2023, 29). Kuna sõda mõjutas Eesti elanike arvamust vastuhaku osutamisest sõjalise agressiooni korral, siis uuriti intervjueeritavatelt kas ja kuidas sõda neid ja nende kaitsetahet mõjutas. Lisaks paluti anda tunnetuslik hinnang sellele, kas julgeolekuoht Eestile on nende arvates sõja algusest muutunud.

Nii Riisik (2020, 18) kui Sonderegger (1986, 6-9, viidatud Mänd 2013, 15-16 kaudu) töid välja, kuidas kaitsetahte kujunemisel mängib rolli usaldus riigi kaitsevõime vastu. Kuna “Avalik arvamus riigikaitsest” raportist selgus, et eestlased on kaitseväe tegevuse osas pigem usaldavad (Eesti Uuringukeskus 2023, 13), siis uuriti intervjueeritavatelt lisaks, kui tugevaks peavad nad Eesti iseseisvat kaitsevõimet ning kuivõrd oluline on liitlaste abi.

Viimases intervjuu kava osas uuriti intervjueeritavatelt nende kogemuse kohta Kaitseliidus ning motivatsiooni kohta riigikaitsele panustamiseks. Seejuures paluti neil välja tuua kas esineb mingisuguseid takistusi, mis osalemist raskendavad või puudujääke, mis võiksid nende motivatsiooni pärssida. Lisaks paluti intervjueeritavatel välja tuua, mida riik või ühiskond nende arvates tegema peaks, et nende motivatsiooni riigikaitsele panustamisel soosida ja üldist positiivset meelestatust kaitseteemadel levitada.

3.3.3 Uurimisstrateegia piirangud

Uurimisstrateegias esines mitmeid puuduseid, mis võivad pärssida uurimistöö tulemuste usaldusväärset saavutamist. Esiteks on töös kasutatav valim väga väike. Kaitseliit ei pea avalikult oma liikmete üle arvet, kuid meedia vahendusel on võimalik tuvastada, et liikmete arvu tõusis pärast laiaulatusliku sõja algust Ukrainas 26 000-ni (Einmaa 2022). Siinkohal ei ole võimalik öelda kui paljud neist uurimistöö määratud populatsiooni kuuluvad – ilma varasema kogemusega aktiivsed Kaitseliidu liikmed. Valimi suurus on mõjutatud ka bakalaureuse töö ettenähtud mahust. Olgugi, et valim ei võimalda ideaalset esindatust, pakub kvalitatiivne uurimismeetod võimalust kaitsetahet tekitavaid faktoreid süvitsi uurida. Intervjuude läbiviimine personaalselt ja anonüümselt võimaldab osalejatel rääkida avameelselt.

Uurimuses osalejate leidmisel kujunes puuduseks muu emakeelega inimeste kaasamine. 20-st intervjuust 1 puhul ei olnud intervjueeritava emakeel eesti keel ning lisaks 1, kel on mitu kodust keelt. Kuna osalemine on vabatahtlik, siis puudus autoril otsene viis seejuures erinevate gruppide tasakaalustamiseks. Ka lumepallimeetodi kaudu ei õnnestunud kaasata

rohkemaid muu emakeelega inimesi. Seega ei ole meetod efektiivne eri gruppide vahelkordade ühtlustamisel valimis. Kuna aga uurimisfookuses ei ole eri emakeelsete kaitseliitlaste motivatsioone kaitsetegevuses osalemiseks vastandada, siis selget puudujääki uurimuse tulemustes sellest ei teki.

3.4 Andmete analüüs

Intervjuude läbiviimisel tegi autor osaleja vastuste kohta märkmeid ning hiljem intervjuud ka transkribeeriti salvestiste põhjal. Transkribeerimisel kasutati Tallinna Tehnikaülikooli Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboris välja töötatud tehnoloogiat (Veebipõhine transkriptsioon i.a). Pärast tekstide korduvat ja süvenenut läbilugemist märgiti uurimisküsimuste alusel olulised osad. Seega hakati osalejate vastustest otsima uurimisküsimustele vastuseid. Nende analüüsil tuvastati erinevaid trende, mida käsitletakse järgnevas tulemuste arutelu peatükis.

Nagu eelpool toodud, jagunes intervjuu kava (Lisa 1) neljaks osaks. Esmalt uuriti isiklike parameetrite (vanus, sotsiaalmajanduslik olukord ning kodune keel) ning rahvusliku uhkuse (rahulolu Eestis elamisega) kohta. Siinkohal hangiti üldiseid teadmisi, millistele parameetritele vastav inimene on valmis vabatahtlikult riigikaitsele panustama. Rahvusliku uhkuse olulist rolli käsitlesid aga nii Riisik (2020, 18) kui Männi (2013, 17) kõrvutused Sondereggeri teooriast ja Eesti oludest. Neist tulenevalt eeldati, et vastajad (kelle kaitsetahe on kõrge, sest on võtnud vabatahtlikult riigikaitse rolli) on rahul sellega, et elavad Eestis ega eelistaks pikaajaliselt elada kusagil mujal.

Ukraina laiaulatusliku sõja tugev mõju elanikkonna kaitsetahtele tuvastati “Avalik arvamus riigikaitsest” raportis (Eesti Uuringukeskus 2023, 29). Sellest lähtuvalt eeldati intervjuu teise osa vastuste puhul, et vastajad tundsid laiaulatusliku sõja alguses tugevaid emotsioone ning tajusid muutust enda kaitsetahtes. Kuna uurimistöö valimile ei seatud piiranguid osalejate Kaitseliitu astumise aja osas, võib siinkohal eeldada, et enne agressiooni eskaleerumist liitunud osalejate kaitsetahe pidi juba varasemalt kõrge olema. Seetõttu ei pruugi neile sõja puhkemine niivõrd tugevalt mõjuda.

Kolmandas osas uuriti vastavalt Riisiku (2020, 18), Sondereggeri (1986, 6-9, viidatud Männi 2013, 15-16 kaudu) kui “Avalik arvamus riigikaitsest” (Eesti Uuringukeskus 2023, 13) põhjal osalejate usalduse kohta kaitsevõime osas. Eelduslikult peaks osalejate usaldus olema kõrge, kuna nende kaitsetahe on kõrge. Samas võib siinkohal mõjufaktoriks olla osalejate isiklik

kogemus kaitseüsteemi kuulumisel. Lisaks uuriti lähtuvalt Eesti laiapindsest kaitsestrateegiast, kas Eesti kaitsevõime tugevus sõltub ainiti liitlastest või on ka riigi iseseisev kaitsevõime vastajate hinnangul tugev. Siinkohal konkreetseid prognoose vastajate osas teha ei ole võimalik, sest töö teoreetiline ja tausta osa ei ole tuvastanud, et varasemalt kõrge kaitsetahte puhul sellist faktorit oleks uuritud. Täpsustavalt uuriti vastajatelt lisaks, milles nende silmis liitlaste olulisim roll Eesti riigi kaitsmisel seisneb.

Neljandas kava osas uuritakse vastajatelt kõigepealt mis nende eneste hinnangul neid Kaitseliitu astuma ajendas. Lisaks varem toodud parameetritele võib vastavalt Sondereggeri (1986, 6-9, viidatud Mänd 2013, 15-16 kaudu) ja Riisiku (2020, 17-18) kaitsetahte käsitluste ühisosale eeldada olulist rolli mängivate parameetritena ajaloolist komponenti (nt mälestus võõrvõimu kuritegude all kannatanud sugulastest) ning isiku hoiakuid ja vaateid (nt patriootlikus, kodaniku rolli tõlgendus riigis).

Vastamaks uurimistöö teisele ja kolmandale küsimusele, uuritakse kaitseliitlastelt, kuidas nende tegevust võiks toetada riik ning ühiskond laiemalt. Samuti uuritakse, kuidas võiks nendes tärganud kaitsetahet ning positiivset meelestatust riigikaitse osas levitada. Seejuures kaardistatakse võimalikud takistused, mis tänasel päeval kaitseliitlaste tegutsemisel esinevad ning pakutakse võimalikke lahendusi. Samuti töötatakse välja ettepanekud, mis intervjueeritavate hinnangul võiksid aidata elanikkonnas kaitsealast meelestatust ja tegevust soosida.

4. TULEMUSED JA JÄRELDUSED

Järgnevas peatükis antakse ülevaade kõikidest intervjuude puhul analüüsitud aspektidest, nagu vastaja isiklikud parameetrid, sõja mõju nende kaitsetahtele, usaldus riigi kaitsevõime osas ja kaitsetahte põhjused. Samuti tuuakse välja intervjuudest selgunud puudujäägid kaitseliitlaste tegevuse hõlpsustamisel ning pakutakse välja soovitusel, kuidas riik seda parandada võiks. Samasuguseid soovitusi pakutakse ka elanikkonnas positiivse kaitsealase meelestatuse levitamiseks.

4.1 Vastajate isiklikud parameetrid ja rahvuslik uhkus

“Avalik arvamus riigikaitsest” raporti (Eesti Uuringukeskus 2023, 31) järgi oli suurim valmisolek kaitsetegevuses osalemiseks 50-59 aastaste eagrupid. Siinkohal on uurimus tuvastanud vastuolu – valimi põhjal on reaalse kaitsetegevusliku rolli omandanud endale kõige rohkem just 30-39 aastastest isikutest (8 vastajat). Valimis ei osalenud eagruppidesse 15-19 ning 60-74 kuuluvaid isikuid. Osalenutest oli 50-59 aastaseid kõige vähem.

Riisik (2020, 18) tõi üksikisiku kaitsetahtet mõjutavate tegurite puhul muuhulgas välja ka sissetuleku olulise rolli. “Avalik arvamus riigikaitsest” raporti järgi on kaitsetahte suurim inimeste seas, kes teenivad üle 2500 euro (kõrgeim pakutud sissetuleku variant) ning väheneb sealt alates üldises korrelatsioonis koos palganumbri vähenemisega. Madalaim kaitsetahte oli inimestel, kel sissetulek puudus. Käesolevas uurimuses hindasid vastanutest 4 enda sotsiaalmajanduslikku olukorda väga heaks, 15 heaks ning 1 halvaks. Seega on ka selles uurimuses tuvastatud, et sotsiaalmajanduslik olukord on kaitsetahte puhul oluline faktor – vabatahtlikult on kaitsetegevustesse asunud panustama suuremas osas inimesed, kes tunnevad end majanduslikult kindlalt.

Keele põhise analüüsi puhul tuleb välja tuua uurimuse puudulik valim – 20 vastaja seas oli vaid 1 muu emakeelega inimene ning 1 kahe koduse keelega inimene. Ühelt poolt võib see kinnitada “Avalik arvamus riigikaitsest” raporti (Eesti Uuringukeskus 2023, 29) tulemusi, milles tuvastati mitte-eestlaste madalam valmidus riigi kaitsmisel osaleda. Teisalt võib rolli mängiv faktor olla ka näiteks keelebarjäär, uurimuses osalemise üleskutse kaitseliitlastele oli eestikeelne. See tähendab, et põhjapanevaid järeldusi uurimuses muukeelsete inimeste kaitsetahtest ning motivatsioonist riigikaitsele panustamiseks ei ole võimalik teha ning teema vajab edasist uurimist.

Riisik (2020, 18) tõi välja, kuidas rahvuslik uhkus on üks olulisemaid komponente kaitsetahte puhul, mõjutades üksikisiku käitumist ja koostöö valmidust grupis. Mänd (2013, 17) tõi Eesti olusid ning Sondereggeri kaitsetahte käsitlesi kõrvutades “isikliku komponendi” näitena välja isiku uhkuse Eesti kodakondsuse üle. Tänapäevaks käsitleb “Avalik arvamus riigikaitsest” raport selle asemel uhkust Eestis elamise üle. Möödunud aastal oli 80% Eesti elanikkonnast uhke, et elavad Eestis (Eesti Uuringukeskus 2023, 12). Ka käesolev uuring on tuvastanud sarnaselt Riisikule ja Sondereggerile, et rahvuslik uhkus ja kaitsetahe omavahel selgelt seotud on – kõik valimisse kuulunud isikud olid rahul, et elavad Eestis ega sooviks pikaajaliselt kusagil mujal elada. Seejuures toodi põhjustena välja hingelisi põhjendusi, et inimese kodu on siin, meeldib Eestis loodus ja kultuur. Samuti toodi välja, kuidas muudes oludes kohanemine võib olla keeruline ning kunagi ei saada päris “omaks”. Seega oli Riisiku ja Mäni toel püstitatud eeldus, et vastajad on rahul, et elavad Eestis, õige.

4.2 Sõja mõju vastajate kaitsetahtele

Intervjuu teises osas uuriti vastajate reaktsiooni kohta Ukraina laiaulatusliku sõja algusele. Vastanutest 4 leidsid, et erilisi emotsioone see neis ei tekitanud, sest agressioon oli nende hinnangul etteaimatav. Nende sõnul oli tegu teada oleva ohu realiseerumisega. Samamoodi leidsid 7 vastajat, et sõja algus neid kuidagi konkreetselt tegutsema ei pannud. See-eest tõid teised vastajad eeskätt välja negatiivseid tundeid, hämmastust, viha, ärevust kurbust ja hirmu. Tegevustest toodi välja koduste varude (nagu toit ja joogivesi) kontrollimine, Ukrainale raha ning asjade annetamine. Eraldi toodi välja, et pandi paika plaan, kuhu teised pereliikmed sõja levimisel Eestisse lähevad.

Samasugune kahetine reaktsioon ilmnes ka laiaulatusliku sõja mõjust vastajate kaitsetahtele. 11 vastajat leidsid, et nende kaitsetahe oli juba enne laiaulatuslikku sõda Ukrainas kõrge ning eskalatsioon seda ei mõjutanud. Samas 9 intervjuueeritut tõid välja, kuidas sõja tõttu nende kaitsetahe suurenes. Näiteks omandati Kaitseliidus uus ametikoht, hakati tihedamini õppustel käima või kutsuti tuttavaid Kaitseliiduga liituma. Sõja kahetise mõju puhul inimeste kaitsetahtele on olemas selge korrelatsioon sellega, millal inimene organisatsiooniga liitus. Valimist 11 olid juba laiaulatusliku sõja algust kaitseliitlased. Lisaks olid vastanutest 2 otsustanud liituda juba enne sõja algust, kuid jõudsid selleni sõja ajal. Sõja algusel on selgelt suurem mõju tsiviilelanikkonnale, kui neile, kes juba sõjalise väljaõppe läbinud ning kaitstesüsteemi panustavad. Vastajad, kes olid Kaitseliidus varasemast ei reageerinud sõja algusele või olid nende emotsioonid pigem kerged – hämmastus, kurbus, ehmatus. See-eest

tekitas sõda tugevamaid reaktsioone vastajates, kes ei olnud laiaulatusliku sõja puhkedes organisatsiooni liikmed. Neist kõik tõid välja, et peamine tegevus sõja alguse järel oligi Kaitseliiduga liitumine.

Lisaks uuriti vastajatelt, kas nende hinnangul on sõjaoht Eestile pärast laiaulatusliku sõja algust Ukrainas suurenenud, vähenenud või jäänud samaks. Siinkohal olid vastused varieeruvad. Vastanutest 10 leidsid, et sõjaoht Eestile on suurenenud. Vastanutest 5 leidsid, et oht on jäänud samaks. Ülejäänutest 2 leidsid, et oht on vähenenud ning 3, et oht on vähenenud lühiajaliselt. Siinkohal liitumise aeg rolli ei mänginud, vastused varieerusid mõlema grupi puhul. Need, kes leidsid, et oht on suurenenud, põhjendasid seda sellega, et Putinil ei ole enam midagi kaotada. Vastanutest 5 leidsid, et Venemaa on alati Eesti jaoks selge julgeoleku alane oht olnud ning olukord Ukrainas seda ei mõjuta. Need, kes vastasid, et oht on vähenenud või lühiajaliselt vähenenud põhjendasid seda eeskätt sellega, et Venemaa korraga mitmel rindel tegutseda ei suuda ning et selle varustus ja sõdurid Ukrainas suuresti ära kulutatud on. Teiste sõnadega leidsid nad, et Venemaal vähemalt mõnd aega Balti riikide ründamiseks ressursse ei jagu.

4.3 Vastajate usaldus riigi kaitsevõimesse

Riisiku (2020, 18), Sondereggeri (1986, 6-9, viidatud Mänd 2013, 15-16 kaudu) ja “Avalik arvamus riigikaitsest” (Eesti Uuringukeskus 2023, 13) järgi peaks kõrge kaitsetahtega inimeste usaldus riigi kaitsevõimesse olema samuti kõrge. Vastajatelt uuriti usalduse kohta kolmel tasandil – kõigepealt koondhinnanguna Eesti kaitsevõimele, seejärel riigi iseseisva kaitsevõime kohta ning lõpuks kollektiivkaitse kohta. Neist kõige varieeruvamate vastustega oli koondhinnang riigi kaitsevõimele. Intervjueeritute 5 leidsid, et riigi kaitsevõime on nõrk või puudulik. Seejuures toodi välja puudulikku kodanike kaasamist riigikaitseks ja inimeste vähest ohu teadvustamist. Lisaks hindasid mitmed kaitseliitlased riigi kaitsealast tegevust Ukraina laiaulatuslikule sõjale eelnenud ajal puudulikuks. Nende hinnangul oli varustuse hulk ja tase kehv, suureulatuslikke õppuseid toimus vähe ning üldine kaitseüsteemi tegevus oli aeglane. Vastajatest 6 ei osanud riigi kaitsevõimele koondhinnangut anda, niisiis ka nende puhul varem toodud kaitsetahte käsitlused ei kehti. Vastajatest 9 ehk vähem kui pooled hindasid riigi kaitsevõimet tugevaks.

Iseseisva kaitsevõime osas oli vastajate seas oluliselt suurem üksmeel. Ainult üks vastaja hindas Eesti iseseisvat kaitsevõimet heaks. Vastajatest 3 leidsid, et vastupanu suudab riik osutada, kuid territooriumi tervikuna oma jõududega kaitsta ei suudeta. Teised 3 tõid välja,

kuidas iseseisvalt kaua vastu ei peeta. Eesti Vabariigi iseseisvat kaitsevõimet nõrgaks või puudustega hindas 13 vastajat. Siinkohal toodi välja, et võrreldes vastasega (Vene Föderatsiooniga) oleme paratamatult ebavõrdsed. Näidetena toodi välja territooriumi väiksust, mistõttu on riigist “üle sõitmine” massiga kiire. Samas nenditi nii inimeste, moona kui tehnika puudust. V2 võttis iseseisva kaitsetahte kokku nii: “Ma ei tahaks, et selline asi (alade kaotamine) juhtuks, aga lihtsalt proportsioonid on nii erinevad, et see võib olla reaalne stsenaarium. Kui me oleme üksinda, siis mingi aja võib-olla kaitseme mingisugustes piirides, aga meil ei ole kindlasti sellist ressursi inimeste, tehnika ega moona näol, et seista. See ei ole jätkusuutlik.” Seega on uurimus tuvastanud ebakõla varasemate kaitsetahte käsitlete ja valimi puhul – kõrge kaitsetahtega inimesed ei pea riigi kaitsevõimet ilmtingimata tugevaks pidama. Eeskätt võib siinkohal nende motivatsioonina käsitleda soovi riigi kaitsevõimet enda panuse võrra tõsta.

Kollektiivkaitse puhul valitses vastajates täielik üksmeel, kõik intervjuueeritud leidsid, et liitlaste abi Eesti kaitsmisel väga oluline on. Seejuures toodi 8 korral välja, kuidas liitlased peaksid tagama efektiivse õhukaitse Eestile. 7 korral toodi välja tehnika ja maavägede olulisust, seejuures nii alaliselt rotatsiooni korras Eestis viibivad liitlasväed kui agressiooni korral liitlaste appi toodavad maaväed. V7 kommenteeris liitlaste abi olulisust: “Üldises plaanis kindlasti on see moraalne tähtsus, neid tegelikult on ju Eestis (alaliselt kohal) vähe. Väga vähe, aga selle vähese hulga juures isegi on neil väga olulisi võimekusi, mis meil endal täielikult puuduvad. Neist kõige tähtsam ilmselt on õhutorve. Meie ise oma õhuruumi ei ole võimelised jälgima ega turvama ja nemad teevad selle vähemalt elementaarsed tasemel ära.”

Samuti tõid 7 vastajat välja, kuidas liitlaste abi ning artikkel 5 rakendumine ei tohi viibida kui Eesti peaks langema agressiooni ohvriks. See tähendab, et abi teele saatmine (nii varustus kui liitlasväed) peab toimuma konflikti esimestel hetkedel, mitte jääma poliitiliste arutelude taha viibima. Arvestades kui suur hulk vastajatest selle välja tõid, võib siinkohal oletada, et valimisse kuulujatel ei ole otsest kindlust, et taoline abi hakkaks meie poole liikuma koheselt. Seejuures toodi ka vastajate poolt korduvalt välja, kuidas Ukraina puhul näeme toimuvat just vastupidist – abi andmine on aeglane, lääs hoiab abistamisega tagasi kartes konflikti eskaleerida ning ka antav abi jõuab rindele aeglaselt, sest abipakettide läbirääkimised viibivad. Seega võiks üks abistav meede, kuidas inimeste usaldust riigi kaitsevõime osas tõsta, olla just nimelt kindlustunde loomine liitlaste abi osas.

4.4 Kaitsetahte põhjused

Järgnevalt otsitakse analüüsi käigus vastust uurimistöö esimesele küsimusele – mis motiveerib ilma varasema militaarse kogemusega inimest vabatahtlikult riigikaitsele panustama ja sõjaajaametit omandama? Kui varasema analüüsi käigus on tuvastatud ühe võimaliku kaitsetahte tekitava motivatsioonina **soov riigi kaitsevõimet enda panuse võrra parandada**, siis siinkohal tuuakse välja kaitselehtlaste enda nimetatud põhjused.

Vastajatest 12 nimetasid **soovi olla kriisi olukorraks valmis**. Kuna valimisse kuuluvad ilma varasema militaarse kogemusega inimesed on selge, et vähemalt suuremal osal neist enne Kaitselehtlaste astumist otsene ettekujutus ning teadmine kriisiolukorras käitumisest puudus. Seejuures tõid vastajad välja, et tundsid, et vajasisid eeskätt teadmisi ning oskuseid kuidas agressiooni korral edasi käituda. Samas lisati, et Kaitselehtlaste astumisel mängis rolli ka soov asjadega kursis olla – milline on reaalne riigi valmisolek sõjaks, keda kriisi puhkedes usaldada ja kuulata. Olulise punktina toodi ka välja soov osata relva käsitleda. 2 vastajat tõid välja, et sõja puhkedes võib riigist lahkumine olla keeruline ning tegelikult lahkuda ei soovita, tahetakse kodumaad kaitsta surmani. Näiteks ütleb V9: “Ma ei taha, et keegi mu riigist üle sõidab ja isegi siis kui ma tean, et on suur tõenäosus võib-olla kaotada, siis ma ei ole see kes sellepärast kuhugi ära läheks. Mina olen siin nii kaua kuni ma elus püsin.” Samamoodi lisasid 2 vastajat, et ei taheta sõja ajal eraldi jääda ning 1, et soovib tutvuda inimestega, kellega sõjaajal koos riiki kaitsma hakkaks. Seega on uurimistöö populatsiooni üheks peamiseks kaitsetahte põhjuseks soov olla sõja puhkemiseks valmis.

Teise suure põhjusena toodi välja kodumaa armastus. Valimisse kuulunutest 10 tõid välja soov kaitsta kodu, peret või kogukonda. Seejuures lisasid 4 vastajat, kuidas “meie olemegi riik”. Seejuures peeti silmas tõlgendust kodaniku kohustest riigi ees. Läbivalt toodi välja, kuidas vastanute hinnangul on suur osa ühiskonnast valmis tarbima riigi poolt pakutavaid hüvesid, kuid mitte kõik pole seejuures valmis omalt poolt riigile midagi vastu andma. V2 kommenteeris sellist kodaniku käitumist järgnevalt: “Niisugune asi teeb kurvaks, et täisjõus mehed lihtsalt kaovad ära kuhugi kui läheb jamaks. /.../ Näha, kui paljud inimesed pakiksid asjad ja lahkuksid, teeb natuke murelikuks.” V3 sõnas, vastates küsimusele miks ta astus Kaitselehtlaste: “Tükati trotsi pärast. Võtame kasvõi selle, et loeme ühismeediast kuidas riik teeb seda ja toda, keerab inimestele kätte. Kes see riik on ma küsin meie käest. /.../ Me kõik ju olemegi. Kes teine veel hoiab ja hoolitseb selle eest, et meil läheks hästi? Ainult meie ise.” Taoline **kohusetunne kodumaa ees** sobib kokku Riisiku (2020, 18) üksikisiku hinnangulistest teguritest poliitilise maailmavaatega ning Sondereggeri (Sonderegger 1986,

6-9, viidatud Mänd 2013, 15-16 kaudu) isikliku komponendiga, millesse kuulusid kodaniku maailmavaated ja hoiakud. Seega võib siinkohal järeldada, et vabatahtlikult riigikaitseks asub panustama inimene, kes tunneb riigi ees kohustust “sellele midagi tagasi anda”. Seejuures on peamiseks määrajaks isiklikud hoiakud, mis tähtsustavad kodumaa rolli.

Vastajate puhul tuvastati ka olulise faktorina tuttavate kuulumine Kaitseliitu. Valimist pool ehk 10 vastajat tõid välja, et neil oli enne liitumist organisatsioonis ees tuttavaid inimesi. Vastanutest 3 olid käinud enne organisatsiooniga liitumist tuttavate kaudu Kaitseliidu üritustel või õppustel abiks. Seega on oluline kaitsetaht ja kaitseks panustamise initsiatiivi mõjutav faktor **tutvuskonna eeskuju** – kui tutvuskonnas on inimene, kes on haaranud kaitsetahtelise initsiatiivi (astunud Kaitseliitu), siis võib selline initsiatiiv grupis levida. Välja toodi veel ka juba varem käsitletud **laiaulatusliku sõja mõju**, mis vastanute sõnul varasemad kahtlused või hirmud realiseeris ning pani kindlust (teadmiste ja väljaõppe näol) otsima. Valimisse kuulus 2 inimest, kes tõid välja, et Kaitseliitu astumise puhul mängis rolli ka lapse kuulumine reservi. See tähendab, et inimest ajendab kaitseks panustama teadmine, et sõja puhkedes peab tema laps sõjategevuses osalema. Seega on tuvastatud kaitsetahtelist mõju avaldava faktorina ka **hirm lähedase (näiteks lapse) pärast, kellel tuleb sõtta minna**. Lisaks toodi 2 korral välja perekonna liikmete kogemusi Nõukogude Liidu kuritegude (näiteks küüditamine) osas. See tähendab, et mõju võib avaldada **lähedaste valusad kogemused** ning sellest tingitud viha vastase suhtes. Viimaks tõid 2 vastajat ka välja, kuidas Kaitseliitu astumist ajendas ka vajadus uue hobi järgi – **kaitsetegevusse panustamine kui ajaviide**.

4.5 Soovitused riigile

4.5.1 Kaitseliitlase tegevuse toetamine

Enne seda kui vastajatel paluti anda hinnanguid kuidas riik võiks nende teenistusele või ühiskondlikule meelsusele kaasa aidata, uuriti neilt nende senise kogemuse kohta Kaitseliidus ning välise toetuse kohta nende teenistusele. Seejuures selgus esiteks positiivse aspektina, et kõik vastanud on oma senise kogemusega rahul. Keegi vastanutest ei leidnud, et organisatsiooni seatav koormus liikmetele liiga suur oleks, mitmed tõid vastupidiselt välja kuidas teha võiks rohkemgi. Õppuste ja väljaõpete raskuse puhul leiti üldiselt, et ehkki ülesanded füüsiliselt väljakutsuvad on, ei käi need üle jõu. Nenditi küll muret, kuidas organisatsioonis on ka passiivsemaid liikmeid, kes eriti tihti kohal ei käi, kuid üldjoontes leiti, et Kaitseliidus on koht igapähele. Näiteks tõi V9 välja “valgete võrgustiku”, millega peetakse

silmas liikmeid, kes ei osale otseselt sõjalistes ülesannetes, kuid osalevad näiteks tagalas, logistika korraldamises, informeerimises jne. Võrdlusena toob ta välja, kuidas 80aastane, kes koduaknast välja vaadates vaenlast märkab ja sellest teada annab võib olla väärtuslikum liige kui püssiga mees põõsas.

Teise positiivse ilminguna tuvastati see, et uurides vastajatelt välise toetuse kohta nende teenistusele Kaitseliidus, selgus, et tööandjad ühelegi uurimuses osalenule mingisuguseid takistusi seadnud ei ole. Esines ka vastupidist fenomeni, kus ülemus või kolleegid kaasa elavad ja tunnustavad säärase vabatahtliku tegevuse eest. See-eest tuuakse välja, kuidas kaitseliitlaste jaoks on oluline, et õppustest etteteatamise aeg piisavalt pikk oleks. V15 kommenteeris: “Nende (tööandja) jaoks on väga oluline see, et etteteatamisaeg oleks piisav, et leida asendaja. Näiteks pahatihti on siin juhtunud, kui saad õppekogunemisest teada liiga hilja, siis on see tegelikult keeruline nii minule, tööandjale kui perele ka.” V9 tõi ka välja, kuidas riik vahel õppuste kutseid korrektselt välja ei saada: “Asi, millega riik mõnikord võib-olla eksib, on, et tahab, et inimesed õppustele tuleks, aga ei saada selleks vastavat kutset. /.../ Siis tuleb mõnel inimesel välja võtta isiklik puhkus, et osaleda.” Siinkohal ei ole uurimus tuvastanud, et tööandjad takistaksid kaitseliitlastel õppustel osalemist või muud tegevust organisatsioonis. Siiski oli vaid mõnel üksikul kaitseliitlasel õppustel osamine tööandja poolt tasustatud. Seega ka siinkohal saaks riik omalt poolt siiski **õppustel osalevale kaitseliitlasele palga maksmist reguleerida**.

Enamasti tundsid kaitseliitlased ka pere ja tuttavate kui välismõju osutajate poolt toetust. Leidus aga ka erandeid, mille puhul tõid vastajad välja, et lähedased alati ei mõista, milleks nende tegevus Kaitseliidus vajalik on. V15 võtab selle kokku nii: “Nende (pereliikmete) jaoks põhiline asi ongi, et nad ei saa aru miks ma nii palju aega kulutan selle (Kaitseliidu) peale.” Sarnaseid vastuseid toovad välja eeskätt just vastajad, kes lisavad, et kodus on väikesed lapsed. Samas toovad teised välja, kuidas pere toetus kasvas kui lapsed said vanemaks. Seega on selge, et Kaitseliitu panustamine võib kaitseliitlase jaoks mõnikord tulla pere ja kodu arvelt, mis omakorda võib põhjustada lähedaste pahameelt. Sellele annab selgelt ka hoogu juurde pereliikmete arusaamatus selle osas, mida organisatsioonis täpsemalt tegemas käiakse või mis on selle suurem mõte. Siinkohal võiks mõnetist lahendust pakkuda see kui riik või Kaitseliit suudaks **suhelda ka kaitseliitlaste peredega**. Üheks võimalikuks variandiks võiks seejuures olla näiteks liitlaste peredele suunatud teabepäevad, kus liikmete lähedastele antaks selge ülevaade organisatsiooni tegemistest ning selle eesmärgipärasusest.

Pere ja lähedaste toetusest oluliselt kehvemana tajuti aga riigi poolset toetust. Eriti terava probleemina toodi seejuures välja varustuse puudust ja selle ebaühtlust, 20-st vastajast 15 pöörasid sellele tähelepanu. Seejuures toodi konkreetsete puudujääkidenä välja: killuvestid ja plaadikandjad (4 vastajat), droonid (4 vastajat), teravmoon (2 vastajat) ja termokaamerad (2 vastajat). Lisaks töid 7-st osalenud naisest 2 välja, kuidas varustus on tehtud meestele. Näiteks on tulnud vorme ümber õmmelda, et need liikumist ei takistaks. Kõikidest vastajatest 6 töid välja, et varustust tuleb ise juurde osta. Seejuures tuuakse välja, kuidas osa ise ostetud varustusest on nn mugavusvarustus, mis ei ole hädatarvilik. Siiski tuuakse välja ka vajaliku ning kallima varustuse ise ostmist. V9 toob varustuse teemal välja: “Tegelikult on kaitseliitlase varustus praegu parimas seisundis, mis ta kunagi ilmselt on olnud, aga ega see ei ole hea varustus. Mina selle varustusega lahingusse minna ei julgeks, sest ma tean, et see ei ole piisav. Mis tähendab, et paraku iga kaitseliitlane peab hakkama oma elule hinda külge panema ja ostma kokku varustust omaenda raha eest, mis on tuhanded eurod. Aga noh, see on sinu elu hind. Ja kui riik sinu elule seda hinda külge ei pane, siis sa maksad selle hinna lihtsalt ise.”

Lisaks tuuakse ka kätte saadud varustuse puhul välja, kuidas selle väljastamine tihti väga pikalt venib. Eriti toodi seda välja vastanute seas, kes liitusid Ukraina laiaulatusliku konfliktiga järel. Seega on selge, et üks riigi poolt parandamist vajav aspekt on **Kaitseliidu varustamine ja varustusprobleemide lahendamine**. Siinkohal ei ole selge, kas probleemid seisnevad pelgalt rahastuses, mille eest varustust soetada või on tegu suuremate süsteemsete vigadega. Igal juhul on selge, et V9 poolt sõnastatud kaitseliitlase “oma elu hindamine” ise varustust soetades ei peaks kuuluma vabatahtlikult riigikaitselise vastutuse võtnud inimese tegevuste hulka. V7 toob teema osas välja: “Üksikvõitleja tasemel peaks olema selge, et sõdur ei peaks käima endale mingit asja nuiamas /.../ Kõige tähtsam on, et võitleja ei tunneks, et teda saadetakse tapale. Et ta tunneks, et tema eest on hoolitsetud nii hästi kui see riigile võimalik on.” Siinkohal on võimalik järeldada, et varustuse puudus või ebaühtlus võib teistpidi hakata võitleja kaitsetahtelist motivatsiooni alandama. Seega on riigi jaoks ülioluline hetkel tekkinud varustusprobleemide lahendamine, et see ei hakkaks pärssima kaitsetegevuses osalevate inimeste kaitsetahtet.

Intervjueeritavatelt uuriti ka nende endi arvamust, kuidas võiks riik või ühiskond laiemalt nende tegevust Kaitseliidus toetada. Vastajatest 5 töid välja mõneti kriitilise probleemi – Ukraina laiaulatusliku sõja alguse järel on liitujate arvukus hüppeliselt kasvanud, kuid pahatihti jääb organisatsioonil puudu inimestest, kes nendega tegeleda jõuaks. Vastajad töid

välja, kuidas sel juhul jäävad uued motiveeritud liikmed mõneks ajaks teadmatusse. Puudub selgus, mis täpsemalt edasi tuleb teha. V9 tõi probleemi puhul välja: “Liitumislainete, mis aeg-ajalt on olnud seoses idapoolsete kampaaniatega, ajal on ikka jube raske uusi liikmeid vastu võtta. Lihtsalt ei ole inimesi, kes neid läbi laseks. Inimene, kellel oli kaitsetahe tol hetkel laes, kuue kuu pärast isegi ei mäleta seda.” Seega on selgelt vaja riigi poolset **finantseeringut kujul, mis oleks korrelatsioonis organisatsiooni astujate arvuga**. Liitujate arvu hüppeline kasv tähendab selgelt, et juurde on vaja tööjõudu, kes nendega suhelda jõuaks.

Teiseks tõid 4 vastanut välja, et riik võiks **vabatahtlikku tegevust erinevate soodustustega kompenseerida**. Nende sõnul ei eelda keegi oma tegevuse eest mingisugust tasu, kuivõrd oleks meeldiv näha, et riik kuidagi otseselt nende tegevust ka tunnustab. Näidetena toodi välja maksusoodustusi ja tasuta ühistransporti. Lisaks märkisid kaitseliitlased ka tänuürituste olulisust, kus aktiivseid liikmeid tunnustatakse. Ehkki selliseid üritusi organisatsiooni siseselt aeg-ajalt peetakse, leiti, et neid võiks toimuda rohkem ning tunnustust võiks saada suurem ring inimesi. Intervjuude vältel toodi välja näiteks rühmavanemate suurt panust ning vastutust, mis üldjuhul eraldi tasustatud ei ole. Siinkohal on tuvastatud, et riik võiks vabatahtlike tegevust Kaitseliidus premeerida, ühelt poolt kõigile liikmetele laienevate soodustustega. Teisalt aga ka laiemalt kaitseliitlastele tunnustust avaldades.

4.5.2 Positiivse kaitsealase meelestatuse levitamine

Kuna ilma varasema militaarse kogemusega kaitseliitlase puhul on tegu tsiviilisikuga, kes on ühel hetkel haaranud kaitsetegevuses vabatahtliku initsiatiivi, uuriti intervjuueeritavatelt, kuidas sellist positiivset meelestatust militaartegevuse osas ühiskonnas levitada. Seejuures oli kõlavaim soovitus kooliharidusest. Pea pooled, 9 vastajat leidsid, et riigikaitseõpetust ja riigikaitselaagreid tuleks aktiivsemalt haridussüsteemi kaasata. Paljude arvates tuleks need muuta koolides kohustuslikeks ning pakuti, et lihtsamaid kriisis või metsas hakkama saamise õpetusi tuleks jagada juba madalamas kooliastmes. Kuna varasemas analüüsis on tuvastatud, kuidas väljaõppega inimene ei ole kriisi puhkemisele nii tugevasti reageeriv, saab siinkohal prognoosida, et sellise haridussüsteemi muudatusega panustataks ennetavalt ka noorte vaimsesse tervisesse, juhaks kui peaks puhkema sõda või kriis. Sarnaselt toodi välja, kuidas kaitsevaldkonna tegemistesse tuleks kaasata rohkem tsiviilelanike. Lisaks peaks toimuma rohkem neile suunatud teabeüritusi. Seega peab riik **aktiivselt panustama inimeste kaitsealasesse harimisse**. Selleks tuleks muuta riigikaitseõpetus koolides kohustuslikuks

ning reklaamida tsiviilelanikkonnas laiemalt teabe- ja õppepäevasid, mille raames oleks inimestel võimalik end militaarteemadega kurssi viia.

Lisaks on varasem analüüs tuvastanud ühe abistava meetmena, kuidas inimeste usaldust riigi kaitsevõime osas tõsta ja seeläbi ka üldist kaitsealast meelestatust soosida, **kindlustunde loomise liitlaste abi osas**. Selle jaoks tuleks riigil käsitleda avalikult, kuidas liitlaste abi andmine sõja puhkedes välja näeb. Samuti võib sellist kindlust kasvatada, kui liitlasriikide esindajad avalikult kinnitaksid, et sõjalise konflikti puhkedes Eestile ilma kõhkluste ja viivitusteta abi osutatakse.

KOKKUVÕTE

Sõjalise agressiooni eskaleerumine regioonis on pannud nii Eesti kui liitlased riigikaitseüsteemide arendamisse tõsisemalt suhtuma. Julgeoleku alase kindlustunde loomine ei koosne pelgalt rahastusest ja armeest, vaid ka laiemalt ühiskonna tahtejõust vaenlasele vastu hakata ja valmisolekut sellesse ka ise panustada. Käesolevas bakalaureusetöös analüüsiti, kaitsealase initsiatiivi haaranud inimeste kaitsetahet. Uuriti, mis motiveerib ilma julgeolekualase taustata inimesi vabatahtlikult riigikaitseesse panustama. Töö eesmärk oli selliste motivatsioonide allikate tuvastamine. Lisaks uuriti, kuidas oleks riigil võimalik nende inimeste initsiatiivi soosida ja laiemalt ühiskonnas levitada. Seejuures oli eesmärgiks töötada välja konkreetsed soovituselised riigile.

Uurimistöös kasutati kvalitatiivse analüüsi meetodit, mille jaoks viidi läbi 20 poolstruktureeritud personaalset intervjuud. Valimisse kuulusid kaitselehtlased, kel enne organisatsiooniga liitumist varasem militaarne väljaõpe puudus. Uurimistöö tulemuste põhjal on võimalik järeldada, et suurimad mõjutajad kaitsetahtelise initsiatiivi haaramiseks olid soov olla kriisiolukorras valmis, kohusetunne kodumaa ees ning tutvuskonna eeskujud.

Uurimistöö teoreetilises osas toodud Stefan Sondereggeri (1986, 6-9, viidatud Uulimaa 2019, 13 kaudu) ja Mark Riisiku (2020, 14-18) lähtekohtade puhul püstitatud eeldusele, et vabatahtlike kaitsetahte puhul on olulised faktorid ajalooline komponent ning isiklikud hoiakud ja vaated, on intervjuude ja nende analüüsi kaudu selgunud, et see vastab tõele. Intervjuudest selgus, et viiendik ehk 4 vastanut tajusid enda kaitsetahte puhul olulise faktorina kodaniku rolli tõlgendust. Vastajad tõlgendasid riigikaitseesse panustamist kui kohuse täitmist kodumaa ees ning väljendasid vastumeelsust hoiakule, kus inimesed on valmis tarbima riigi poolt pakutavaid hüvesid, kuid omalt poolt riigile midagi (näiteks kaitset) ei paku.

Samas ei selgunud uurimusest kindlalt, et vabatahtlikud, kelle kaitsetahte on selgelt kõrge oleksid ilmtingimata riigikaitsevõime osas usaldavad. Vastajatest 5 pidasid riigikaitsevõimet eeskätt nõrgaks või puudulikuks, lisaks ei osanud 6 intervjuueeritud kaitsevõimele hinnangut anda. Vähem kui pooled vastajatest pidasid riigi kaitsevõimet tugevaks. Veelgi enam, iseseisvat kaitsevõimet pidas tugevaks vaid 1 vastaja. Teised leidsid, et võrreldes Venemaaga on jõudude tasakaal paigast ära ning ilma liitlasteta sellele vastu seista ei suudeta. Seega ei pea siinkohal Sondereggeri (1986, 6-9, viidatud Uulimaa 2019, 13 kaudu) ja Riisiku (2020,

14-18) käsitus paika. Usalduse asemel kaitseesse võiks motiveeriva faktorina siinkohal tõlgendada hoopis vabatahtlike soovi riigi kaitsevõimet enda panuse võrra tõsta.

Nii nagu “Avalik arvamus riigikaitsest” raport (Eesti Uuringukeskus 2023, 29), leidis ka käesolev uurimistöö, et laiaulatusliku sõja puhkemine inimeste kaitsetahtet mõnevõrra mõjutas. Eeskätt tuvastati, et see mõjutas just vastajaid, kes liitusid Kaitseliiduga pärast sõja algust. Siinkohal järeldatakse, et sõjalise väljaõppe saanud inimesed on taoliseks kriisiks paremini valmis ega reageeri konflikti puhkemisele niivõrd tugevasti. Vastuoluliselt “Avalik arvamus riigikaitsest” raportile, leidis uurimus, et suurim vabatahtlik osalus on vanusegruppides 30-39 ja 40-49. Samas raporti andmetel suurima kaitsetahtega inimeste – 50-59 aasta vanuste osakaal vabatahtlikus panustamises oli käesolevas uurimuses madalaim. Seega saab järeldada, et elanikkonnas võib läbivalt selles eagrupid kaitsetahte olla kõrgeim, kuid reaalse panusatamiseni selles grupis ei jõuta. Ülejäänud parameetrid, nagu majanduslik olukord ja rahvuslik uhkus, vastasid teoreetikute ja raporti järeldustele. Inimesed, kes tunnevad end majanduslikult kindlalt ning on uhked, et elavad Eestis, on tõenäolisemad riigikaitseesse vabatahtlikult panustama.

Kaitseliitlaste hinnangutest oma teenistuse välisele toetusele oli vastanute hinnangul suurimaks puuduseks riigi poolne toetus. Välja toodi varustuse puudust ja ebaühtlust, vahendite puudust uute liitujate väljaõppeks, riigi poolset tunnustust vabatahtlikele. Lisaks selgus analüüsist, et kaitseliitlaste perede informeerimise nimel ei ole piisavalt tööd tehtud. Samas tähendab väljaõpetel osalemine tihti aja võtmist just koduste arvelt ning selgelt tekib lähedastel ka mure, et sõja ajal pereliige eluga riskides riiki kaitsma läheb.

Uurimistöö andmeanalüüsi järeldustele põhinedes pakutakse riigile välja järgnevad soovitusel:

- Lähtudes intervjueeritute suurimast kriitikast, mis oli suunatud Kaitseliidu varustamisele, tuleks esmajoonel tegeleda selle probleemi lahendamiseks. Intervjueeritute hinnangul on varustust eeskätt puudu, mistõttu tuleb ka kalleid varustuse elemente teenistujatel ise osta tagamaks elementaarne ohutus lahinguväljal. Lisaks toodi välja varustuse ebaühtlast kvaliteeti, vales numbris vorme kui varustuse väljastamise pikka ooteaega. Siinkohal peaks riik **eraldama Kaitseliidule vastavad finantsvahendid ning korraldama vajalikud hanked, et riigi julgeoleku eest seisev organisatsioon oleks varustatud** tasemel, mis tekitaks võitlejas kindlust, et tema turvalisuse eest rindel on hoolt kantud.

- Intervjuudest järeldus, kuidas laiaulatusliku sõja järel Ukrainas on liitujate arvukus hüppeliselt tõusnud, kuid nende koolitamiseks ja informeerimiseks vajaminevat tööjõudu sedavõrd palju tõstetud ei ole. Mitmed vastanud tõid välja, kuidas värsked liikmed pikaks unarusse jäävad. Antud uurimistöö kutsub riiki üles **eraldama Kaitseliidule finantsvahendeid ulatuses, mis vastaks liikmete ja liitujate arvukusega**. Need on inimesed, kes on valmis vabatahtlikult riiki kaitsma oma elu hinnaga.
- Analüüsist järeldus ka, et tihti peavad vabatahtlikud väljaõpetel osalemiseks aega võtma pere arvelt, seejuures pole kaitseliitlase lähedased kuigivõrd informeeritud, milles organisatsiooni tegevus täpsemalt seisneb. Seejuures on pahameel ja ka hirm lähedase elu pärast kergemad tekkima. Uurimuse tulemused innustavad **Kaitseliitu otsima viise, kuidas ka liikme perekonda organisatsiooni tegemiste osas informeerida**. Näitena pakub töö välja teabepäevad kaitseliitlaste peredele.
- Intervjuudest selgus, et ehkki kaitseliitlaste tööandjad läbivalt organisatsiooni tegevustes osalemiseks takistusi ei sea, pole enamike liikmete jaoks õppustel osalemine tööandja poolt tasustatud. Samuti tõid kaitseliitlased välja, et tasust hoolimata nemad oma tegevust poolt ei jäta, kuid oleks tunnustav näha, et nende tegevust riigi poolt näiteks erinevate soodustustega premeeritaks. Seega tuleb riigil **üle vaadata kaitseliitlase tasu ja premeerimise küsimus, tehes näiteks üleskutse ka erasektorile tänada eri hüvedega kaitseliitlaseid nende panuse eest**.
- Levitamaks taolist positiivset meelestatust kaitsevaldkonna osas ühiskonnas laiemalt, pakkusid vastajad eeskätt välja, et nii noorte kui ka vanemate generatsioonide teadlikkust riigikaitsest tuleks tõsta. Selle jaoks peaks riik **aktiivselt panustama elanike kaitsealasesse harimisse, näiteks muutes riigikaitseõpetuse koolides kohustuslikuks ja reklaamides laiemalt militaarvaldkonna teabe- ja õppepäevaid**. Läbiviidud uurimistöö tulemustest selgus ka tõsiasi, et militaarse väljaõppe olemasolu pehmendas inimeste reaktsiooni laiaulatusliku sõja puhkemisele võrreldes nendega, kes teemaga muidu kokku ei puutunud. See tähendab, et elanikkonna kaitsealane ettevalmistus leevendab ka kriisiolukorras inimestes tekkivat vaimset ärevust ja paanikat.
- Analüüs tuvastas ka, kuidas vastanute kindlustunne liitlaste kohese abi osas sõjaolukorras on ebaühtlane. Siinkohal on tegu üle keskmise kaitsealaselt

informeeritud inimestega, mistõttu võib laiemalt ühiskonnas ebakindlus olla veelgi suurem. Soovides tõsta elanikkonna kaitsetahet ja -initsiatiivi, tuleb riigil eeskätt luua usaldus kaitsevõime vastu, sealhulgas ka kollektiivkaitsesse. Selleks tuleb **teha teavituskampaaniaid, mille raames inimestele kinnitataks, et NATO artikkel 5 rakendub agressiooni korras koheselt ja liitlaste abi jõuab meieni kiiresti.**

Uurimistöö väärtus seisneb värskes julgeolekukriisi valguses teema süvitsi käsitlemises. Põhinedes tõsiasjale, et Eesti kaitsestrateegia baseerub elanikkonna kaasatusel, sellest tulevate heidutusele ning ka suure osa sõjalisest kaitsest moodustab vabatahtlikkuseel põhineva organisatsiooni mehitatud maakaitse, tuleks ka edaspidi teemat põhjalikult ja suurema valimiga edasi uurida. Kuna käesoleva töö valimisse ei suudetud kaasata piisavalt muu emakeelega inimesi, on eeskätt oluline uurida, mis kannustab neid inimesi vabatahtlikult Eesti Vabariigi kaitsmises osalema.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Berzina, I. (2020). From 'total' to 'comprehensive' national defence: the development of the concept in Europe. *Journal on Baltic Security*, 6(2): 1-9.
2. Cederberg, A. ja Eronen, P. (2015). How can Societies be Defended against Hybrid Threats? *Geneva Center For Security Policy*, 9: 1-10.
3. Clemente, C. (2023). "Be ready to defend to the best of your ability." *Motivations of women to join civil defence: the case of Estonia and the Naiskodukaitse (Women's Voluntary Defence Organization)*. Tartu Ülikool. Magistritöö. Johan Skytte poliitikauuringute instituut.
4. Davis, J., R., Jr. (2015). Continued Evolution of Hybrid Threats: The Russian Hybrid Threat Construct and the Need for Innovation. *The Three Swords Magazine*, 28: 19-25.
5. Eesti kaitseväge kodulehekül. (i.aA). Reservväelane. Kasutatud 03.01.2024, <https://mil.ee/reserv/reservvaelane/>
6. Eesti kaitseväge kodulehekül. (i.aB). Maakaitse. Kasutatud 04.01.2024, <https://mil.ee/reserv/maakaitse/>
7. Eesti kaitseväge kodulehekül. (i.aC). Ajateenistus, Väljaõppetsükkel ajateenistuses. Kasutatud 04.01.2024, <https://mil.ee/ajateenistus/valjaoppetsukkel-ajateenistuses/>
8. Eesti Uuringukeskus. (2023). Avalik arvamus kaitsetahtest 2023. Kasutatud 07.01.2024, https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamus_ja_riigikaitse_kevad_2023_0.pdf
9. Eesti Vabariigi põhiseadus. (28.06.1992). *Riigi Teataja*. Kasutatud 07.01.2024, <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>
10. Ehrhart, H. (2018). Põhja riikide sõjad ja sõjapidamine 21. sajandil. *Sõjateadlane*, 9: 11-36.
11. Einmaa, I-M. (2022). Naiskodukaitsjate ja kaitseliitlaste arv on sõja algusest kiiresti kasvanud. *Eesti Rahvusringhääling*. Kasutatud 18.04.2022,

<https://www.err.ee/1608544477/naiskodukaitsjate-ja-kaitseliitlaste-arv-on-soja-alguse-st-kiiresti-kasvanud>

12. Herman, M-L. (2023). *Ajateenijate aktiivse kaitsetahte kasvatamine kaitseväeteenistuses*. Tartu Ülikool. Bakalaureusetöö. Johan Skytte poliitikauuringute instituut.
13. Hoffman, F., G. (2010). Hybrid Threats: Neither Omnipotent Nor Unbeatable. *Orbis*, 54(3): 441-445.
14. Juurvee, I. (2020). ÜHTSEST RIIGIKAITSEST TOTAALKAITSE KAUDU RIIGIKAITSE LAIA KÄSITUSENI: EESTI RIIGIKAITSE MÄÄRATLEMISEST KÕRGEMA TASANDI STRATEEGIADOKUMENTIDES. *Sõjateadlane*, 15: 11-30.
15. Kaitseliidu kodulehekülj. (i.aA). Kaitseliit. Kasutatud 03.01.2024, <https://www.kaitseliit.ee/et/kl>
16. Kaitseliidu kodulehekülj. (i.aB). Väljaõpe. Kasutatud 03.01.2024, <https://www.kaitseliit.ee/et/valjaope>
17. Kaitseliidu seadus. (28.02.2013). *Riigi Teataja*. Kasutatud 03.01.2024, <https://www.riigiteataja.ee/akt/120032013001#para22>
18. Kaitseliit. (i.a). Kaitseliidu sihtüksused: Riigikaitse laia käsitle toetuseks. Kasutatud 03.01.2024, https://www.kaitseliit.ee/files/kaitseliit/img/files/KL_sihtykused.pdf
19. Kaitseministeerium. (2023). Sõjaaja koosseis tõusis 43 700 ametikohani. Kasutatud 04.01.2024, <https://www.kaitseministeerium.ee/et/uudised/sojaaja-koosseis-tousis-43-700-ametiko-hani>
20. Kaitseministeeriumi kodulehekülj. (i.aA). NATO kollektiivkaitse. Kasutatud 20.12.2023, <https://www.kaitseministeerium.ee/et/eesmargid-tegevused/rahvusvaheline-koostoo/nato-kollektiivkaitse>
21. Kaitseministeeriumi kodulehekülj. (i.aB). Laiapindne riigikaitse. Kasutatud 22.12.2023, <https://www.kaitseministeerium.ee/et/eesmargid-tegevused/laiapindne-riigikaitse>

22. Kaitseministeeriumi kodulehekülj. (i.aC). Iseseisev kaitsevõime ja kaitseväeteenistus. Kasutatud 28.12.2023, <https://www.kaitseministeerium.ee/et/eesmargid-tegevused/iseseisev-kaitsevoime-ja-kaitsevaeteenistus>
23. Kaitseministeeriumi kodulehekülj (i.aD). Liitlasväed Eestis. Kasutatud 28.12.2023 <https://www.kaitseministeerium.ee/et/liitlasvaed-eestis>
24. Kaitseressursside ameti kodulehekülj. (i.aA). RIIGIKAITSES OSALEMISEST. Kasutatud 03.01.2024, <https://kra.ee/kodanik-ja-riigikaitse/riigikaitstes-osalemisest/>
25. Kaitseressursside ameti kodulehekülj. (i.aB). Aruanded kaitseväeteenistuskohustuse täitmisest riigis 2013-2021. Kasutatud 03.01.2024, <https://kra.ee/kodanik-ja-riigikaitse/uuringud-ja-aruanded/>
26. Kaitseressursside ameti kodulehekülj. (i.aC). Reservteenistus. Kasutatud 03.01.2024, <https://kra.ee/reserv/>
27. Kaitseressursside ameti kodulehekülj. (i.aD). Uuringuraportid. Kasutatud 03.01.2024, <https://kra.ee/kodanik-ja-riigikaitse/uuringud-ja-aruanded/>
28. Kaitseväeteenistuse seadus. (13.06.2012). *Riigi Teataja*. Kasutatud 03.01.2024, <https://www.riigiteataja.ee/akt/101032017003#para81>
29. Koort, E., Loik, R., Puusalu, J. ja Savimaa, R. (2023). Asendusteenistuse rakendamine Eesti kaitse- ja kriisivõimekuse eesmärkidesse. *Sisekaitseakadeemia*. Kasutatud 04.01.2024. <https://digiriiul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/2968/Asendusteenistus-web.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
30. Laherand, M-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. *Sulesepp*. Kasutatud 18.04.2024. <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/c733aed7-977a-4438-8485-c8ac2057c7b1/content>
31. Larsson, S. (2021). Swedish total defence and the emergence of societal security. *Nordic Societal Security*, 45-67.

32. Liitlaste suurendatud kohaloleku deklaratsioon. (2017). Kasutatud 28.12.2023, https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/news-related-files/deklaratsiooni_tolge.pdf
33. Linnus, T. (2021). *Countering the Russian Military Threat in the Baltics: Implementation of Asymmetric Non-Linear Defense Model by the Estonian Defense League*. Tartu Ülikool. Magistritöö. Johan Skytte poliitikauuringute instituut.
34. Mänd, M-L. (2013). *Kaitsetahte seos riigikaitseõpetusega Tallinna gümnaasiumite näitel*. Sisekaitseakadeemia. Magistritöö. Sisejulgeoleku Instituut.
35. NATO. (04.04.1949). The North Atlantic Treaty. Kasutatud 20.12.2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm
36. NATO kodulehekülg. (i.a). Collective defence and Article 5. Kasutatud 20.12.2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm
37. Riigikaitseareng. (i.a). Riigikaitsjad. Kasutatud 04.01.2024, <https://riigikaitseareng.ee/riigikaitsjad/>
38. Riigikantselei. (2017). Riigikaitse arengukava 2017-2026, arengukava avalik osa. Kasutatud 28.12.2023, https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/sisulehed/eesmargid_tegevused/rkak_2017_2026_avalik_osa.pdf
39. Riisik, M. (2020). Kaitsetahe – mis see on, millest see koosneb ja kuhu arusaam sellest liigub? *Sõdur*, III(1): 14-18.
40. Sõdurileht. (2022). *Kaitseväge juhataja tutvustab maakaitset*. Kasutatud 04.01.2024, <https://www.youtube.com/watch?v=GQhJvzwz808>
41. Sydow, v. B. (2018). Resilience: Planning for Sweden’s “Total Defence”. *NATO Review*. Kasutatud 20.12.2023, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/04/04/resilience-planning-for-swedens-total-defence/index.html>
42. The Security Committee. (i.a) Security Strategy for Society. Kasutatud 20.12.2023, <https://turvallisuskomitea.fi/en/security-strategy-for-society/vital-functions/>

43. Treverton, G., F., Thvedt, A., Chen, A., R., Lee, K. ja McCue, M. (2018). *Addressing Hybrid Threats*. Swedish Defence University.
44. Uulimaa, U. (2019). *Kaitseväekohustuse eas meeste aktiivne kaitsetahe aastatel 2000-2017*. Tartu Ülikool. Magistritöö. Ühiskonnateaduste instituut.
45. Veebipõhine transkriptsioon. (i.a). Kasutatud: 1.04.2024, <http://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>
46. Viljaste, A. ja Ermus, A. (2022). KAITSETAHTEST VÕITLUSTAHE JA VÕITLUSVÕIMENI, Teekond sinna ja tagasi. *Academia militaris*, 4: 6-10.
47. Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. *Tartu Ülikool*. Kasutatud 18.04.2024. <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/3538e168-6012-4e90-8484-4bb59be8b14a/content>

LISAD

Lisa 1: Intervjuu kava

INTERVJUU KAVA

“Millised faktorid tekitavad kõrget kaitsetahet ja motivatsiooni vabatahtlikult riigikaitseesse panustamiseks? Kuidas sellist motivatsiooni ühiskonnas edendada?”

ISIKLIKUD PARAMEETRID JA HINNANG EESTIS ELAMISELE

1. Milline on Teie kodune keel või keeled?
2. Kui vana te olete?
3. Kuidas hindate enda sotsiaalmajanduslikku olukorda? (Väga hea, hea, halb, väga halb)
4. Kas olete rahul sellega, et elate Eestis või eelistaksite elada mõnes teises riigis? Millises?

UKRAINA LAIAULATUSLIKU SÕJA MÕJU

5. Milliseid emotsioone ja tundeid tekitas Teis laiaulatusliku sõja algus Ukrainas? Pani see Teid kuidagi konkreetselt tegutsema (annetama, koju varusi hankima jne)?
6. Kas ja kuidas mõjutas Teie kaitsetahet laiaulatusliku sõja algus Ukrainas? Motiveeris see Teid näiteks tihedamini õppustel käima või üldse Kaitseliiduga liituma?
7. Kas Teie arvates on agressiooni oht Eestile pärast laiaulatusliku sõja algust Ukrainas suurenenud, vähenenud või jäänud samaks?

HINNANG EESTI KAITSEVÕIMELE

8. Kui Eesti Vabariik peaks langema agressiooni ohvriks, siis milliseks hindate riigi kaitsevõimet?
9. Kuidas tunnete, kas Eesti Vabariik on sõjaliselt tugev ja vastupidav ka iseseisvalt?
10. Kui oluliseks peate (NATO) liitlaste abi ja koostööd Eesti kaitsevõime osas?

KOGEMUS KAITSELIIDUS JA MOTIVATSIOON RIIGIKAITSES OSALEMISEKS

11. Te ei ole läbinud Eesti Vabariigi kaitseväge ajateenistust, mis tähendab, et sõjaseisukorras oleksite mobiliseerimise nimekirjas tõenäoliselt tagapool. Milliseid põhjuseid tooksite, mis ajendasid Teid riigikaitseesse panustama ja Kaitseliiduga liituma?
12. Kuidas hindate oma senist kogemust riigikaitseesse panustamisel olles kaitseliitlane?

13. Millised olid Teie ootused Kaitseliitu astudes? Kas need ootused on vastanud reaalsusele või mitte?
14. Kuidas hindate välist toetust enda teenistusele Kaitseliidus:
 - 14.1. riigi poolt?
 - 14.2. tööandja poolt?
 - 14.3. pere ja tuttavate poolt?
15. Kuidas võiks riik või ühiskond Teie hinnangul taolisele vabatahtlikule initsiatiivile riigikaitsele panustamisel kaasa aidata?
16. Mida peaks riik või ühiskond tegema, et taolist vabatahtliku initsiatiivi riigi kaitsmisel elanikkonnas levitada?
17. Kas tahaksite omalt poolt kaitsetahte ja vabatahtlikult riigikaitsele panustamise motivatsiooni osas midagi lisada?

Lisa 2: Infoleht

INFOLEHT UURIMUSES OSALEJALE

Käesolev akadeemiline uurimistöö keskendub Eesti Vabariigi kodanike kaitsetahte uurimisele. Uurimuse fookuses on inimesed, kel ei ole varasemat militaarset kogemust (ei ole läbinud ajateenistust Eestis või mõnes teises riigis ega läbinud muid sõjandus-/kaitsealaseid väljaõppeid enne Kaitseliiduga liitumist) ning on otsustanud panustada Eesti riigi kaitsele – astunud Kaitseliidu tegevliikmeteks.

Selle jaoks viiakse uurimuses osalejatega läbi intervjuud (orienteeruva pikkusega 30-45 minutit), milles uuritakse võimalike kaitsetahtet mõjutavate faktorite kohta. **Uurimuses osalenu jääb töös täielikult anonüümseks** (kogutud andmeid ei seostata ei konkreetse isiku, piirkonna ega teenistusüksusega). Enne intervjuud allkirjastab osaleja nõusoleku lehe, kus on tema õigused ning andmekaitse välja toodud. Osalejale jääb võimalus jätta küsimustele vastamata. Vastavalt osaleja ja autori kokkuleppele toimub intervjuu kas näost näkku kohtumisel või veebis.

Uurimistöö eesmärk on välja selgitada, mis motiveerib ilma varasema militaarse väljaõppeta inimesi vabatahtlikult riigikaitsele panustama. Kuna riik Kaitseliitu astunu tegevust otseselt ei tasusta, siis üritatakse uurimuse raames kaardistada motivatsiooni allikad, mis sellist vabatahtlikku initsiatiivi tekitavad. Sellest tulenevalt uuritakse, kuidas on riigil võimalik taolist motiveeritust soosida ja levitada.

Inimeste omaalgatuslik ning vabatahtlikkusele baseeruv kaitsetahte on muutunud eriti aktuaalseks 2022. aastal eskaleerunud laiaulatusliku konflikti järel Ukrainas. Erinevates allikates on toodud rindel tegutsevate varasema militaarse kogemusega inimeste märkimisväärne osakaal, kes asusid riiki kaitsma vabatahtlikult. Seejuures on oluline, et taolise vabatahtlikult kaitse tegevusse asumise kohta oleks võimalik prognoose ja analüüse teha juba rahuajal. Vastavat sisendit loodetakse käesoleva uurimistöö raames luua. Samuti toob uurimus välja, kuidas Kaitseliit toimib kui täiendav võimalus riigikaitsele panustamiseks. Seejuures rõhutatakse just asjaolu, et konkreetse sõjalisse kaitsele on võimalik panustada ka kodanikel, kes ei ole varasemalt läbinud kaitseväge ajateenistust.

Uurimistöö valmib Tartu Ülikooli Johan Skytte poliitikauuringute instituudi bakalaureusetöö raames, mille autor on Ines Edur. Ka autor ise on Kaitseliidu Naiskodukaitse tegevliige ning

valmiva tööga loodetakse panustada Eesti Vabariigi kaitsevõime alaste analüüside loomisesse ja Kaitseliidu kui Eesti kaitsevõime olulise osa aktualiseerimisse.

Lisa 3: Registreerimisvorm

Uurimuses osaleja kontakt

Selleks, et uurimuses osaleda, palun Teil jätta enda meiliaadress alljärgnevasse vormi. Seejärel võtab töö autor Teiega meili kaudu ühendust ja lepib kokku mõlemale osapoolle sobiva intervjuu aja ja viisi (kas näost-näku kohtumine või veebipõhine videokõne).

Kõik kogutud andmed hävitatakse pärast uurimustöö valmimist. Uurimistöö valmimise protsessi jooksul on Teie andmetele ligipääs vaid töö autoril Ines Eduril.

* Required

1. Teie ees- ja perekonnanimi

Enter your answer

2. Teie meiliaadress

Enter your answer

Submit

Lisa 4: Nõusoleku vorm

TEADLIK NÕUSOLEKU VORM

Kui olete nõus uuringus osalema, siis palun täitke ja allkirjastage alltoodud vorm. Palun lisage oma ees-ja perekonnanime esitähed väite kõrval olevasse kastikesse, kui olete esitatud väitega nõus. Te ei pea nõustuma iga väitega.

	Initsiaalid
Kinnitan, et olen kursis uuringu eesmärgiga, olen saanud võimaluse esitada uuringu kohta küsimusi ja saanud oma küsimustele rahuldavad vastused.	
Saan aru, et osalen uuringus vabatahtlikult ja et mul on õigus igal ajal uuringus osalemisest loobuda ilma põhjendusi andmata.	
Annan nõusoleku intervjuu salvestamiseks.	
Annan loa kasutada anonüümseid tsitaate.	

Esitatud andmeid ning intervjuu tulemusi (salvestis, vastused) kasutatakse akadeemilise uurimistöö jaoks. Töö valmimisel tagatakse osaleja anonüümsus, privaatsus, vabatahtlikkus ning konfidentsiaalsus. Pärast töö valmimist hävitatakse nii intervjuu kui osaleja andmed. Töö valmimise jooksul on intervjuule (selle salvestisele, vastustele) ligipääs vaid töö autoril – Ines Eduril. Töös kajastatakse intervjuust kogutud andmeid anonüümselt. Pärast töö valmimist ning kaitsmist pannakse see avalikult üles Tartu Ülikooli digitaalarhiivi DSpace.

Nõustun uuringus osalemisega.

.....
Osaleja nimi

.....
Kuupäev

.....
Allkiri

Lihtlitsents

Mina, Ines Edur, (isikukood: 60205272734) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “KAITSETAHTE PÕHJUSED ILMA VARASEMA MILITAARSE KOGEMUSETA INIMESES KAITSELIIDU NÄITEL” (“*Reasons for the will to defend in persons without previous military experience: the case of the Defence League*”), mille juhendaja on Heiko Pääbo,

- reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace’is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace’i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
- kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.